

Justyna Osiecka-Chojnacka

Ustawowe uregulowanie zawodu psychologa (druk sejmowy nr 2113)¹

Statutory regulation of the profession of psychologist (paper No. 2113)

The bill is aimed to effectively regulate the profession of psychologist because of the failure to implement the previous Act on the profession of psychologist and professional self-government of psychologists. As no professional self-government for psychologists has been established it is now largely a dead law. The new Deputies' bill is based also on the key role of the professional corporation of psychologists and includes proposals for legal definitions. In the author's view, the blanket nature of the bill on important issues and the lack of a diagnosis of the regulated area may raise concerns about the potential for a repeated regulatory failure.

Keywords: bill, profession, psychologists

Projekt ustawy ma na celu skuteczne uregulowanie zawodu psychologa wobec niewdrożenia uchwalonej w 2001 r. ustawy o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów. Ponieważ nie utworzono samorządu zawodowego psychologów, jest ona obecnie w znacznej mierze martwym prawem. Przedłożony poselski projekt także oparto na kluczowej roli korporacji zawodowej psychologów. Zdaniem autorki brak pełnej diagnozy regulowanego obszaru i blankietowy charakter projektu w ważnych kwestiach mogą rodzić obawy dotyczące możliwości powtórnej porażki regulacyjnej.

Słowa kluczowe: projekt ustawy, zawód, psychologdy

Ekspert Biura Analiz Sejmowych ds. społecznych ■
Kancelaria Sejmu, Biuro Analiz Sejmowych, Wydział Analiz Społecznych i Ekonomicznych,
Zespół Studiów Społecznych, WARSZAWA, POLSKA ■
justyna.osiecka@sejm.gov.pl ■ <https://orcid.org/0009-0003-0386-3565>

Zakres przedmiotowy projektu ustawy

Przedmiotem omawianego projektu jest uregulowanie zawodu psychologa, w szczególności określenie warunków uzyskiwania prawa do jego wykonywania oraz zasad jego wykonywania. Prawo do wykonywania zawodu wiąże się z członkostwem w samorządzie zawodowym i powstaje wraz z wpisem na regionalną listę psychologów. O wpis może się ubiegać osoba, która uzyskała w Rzeczypospolitej Polskiej dyplom magistra na kierunku psychologia po ukończeniu studiów

¹ *Opinia merytoryczna do poselskiego projektu ustawy o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów (druk sejmowy nr 2113)* sporządzona 14 listopada 2022 r. na zlecenie Przewodniczącego Komisji Polityki Społecznej i Rodziny; BAS-WASiE-1809/22.

I i II stopnia lub jednolitych studiów magisterskich (lub równorzędny za granicą). Tytuł zawodowy „psycholog” podlega ochronie prawnej. Psycholog może uzyskać tytuł specjalisty w określonej dziedzinie psychologii po odbyciu szkolenia określonego programem specjalizacji i złożeniu egzaminu państwowego na zasadach określonych rozporządzeniem ministra ds. pracy (albo po uznaniu równorzędnego tytułu specjalisty uzyskanego za granicą). Wskazano, że psycholog, którego zadania zawodowe stanowią świadczenia opieki zdrowotnej na podstawie przepisów odrębnych, wykonuje zawód medyczny.

Wykonywanie zawodu psychologa polega zgodnie z projektem na „prowadzeniu działań psychologicznych” definiowanych jako prowadzenie: diagnozy psychologicznej, opiniowania psychologicznego i orzekania psychologicznego oraz udzielanie pomocy psychologicznej. Dodatkowo zastrzeżono, że za wykonywanie zawodu psychologa uznaje się także: prowadzenie psychoterapii i psychoterapii uzależnień, prowadzenie działalności dydaktycznej w dziedzinie psychologii oraz kierowanie pracą zawodową innych osób wykonujących zawód psychologa i sprawowanie opieki nad psychologami z czasowym prawem do wykonywania zawodu.

Zasady wykonywania zawodu dotyczą: samodzielności działania zawodowego, jego zgodności z aktualnym stanem wiedzy psychologicznej, zachowania należytej staranności, wynikającej z zasad etyki psychologa, oraz poszanowania intymności i prywatności „bezpośredniego odbiorcy usług psychologicznych”. Szczegółowe regulacje dotyczące zasad wykonywania zawodu, czyli kodeks etyczny oraz standardy wykonywania zawodu psychologa ma określić samorząd zawodowy.

W projekcie zawód psychologa wprost określono jako „zawód zaufania publicznego”² i wprowadzono procedury tworzenia oraz zasady funkcjonowania samorządu zawodowego psychologów. Komitet Organizacyjny Samorządu Psychologów ma być złożony z przedstawicieli organizacji wskazanych według ustawowych kryteriów przez ministra ds. pracy – mają to być ogólnopolskie związki zawodowe i stowarzyszenia zrzeszające powyżej 100 osób wykonujących zawód psychologa, które zostały zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym co najmniej 3 lata przed wejściem w życie ustawy.

Autorzy projektu przewidują dwustopniową strukturę obejmującą na poziomie krajowym: Krajowy Zjazd Psychologów; Krajową Radę Psychologów (dalej: KRP); Krajową Komisję Rewizyjną; Krajową Komisję Odpowiedzialności Zawodowej;

² To pojęcie nie ma legalnej definicji i występuje tylko w polskim prawodawstwie. Zostało wprowadzone w 1997 r. w art. 17 ust. 1 Konstytucji, w myśl którego: „W drodze ustawy można tworzyć samorzady zawodowe, reprezentujące osoby wykonujące zawody zaufania publicznego i sprawujące pieczę nad należytym wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony”. Przepis sankcjonował funkcjonowanie istniejących już samorządów zawodowych (adwokatów, radców, lekarzy, farmaceutów, notariuszy), potem ich liczba wzrastała. Obecnie w Polsce obowiązuje 16 ustaw stanowiących podstawę prawną działania samorządów zawodów zaufania publicznego.

Krajowego Rzecznika Odpowiedzialności Zawodowej, oraz analogiczne organy powoływane na poziomie regionalnym. Zastrzeżono, że Krajowy Zjazd Psychologów ustali liczbę, obszar i siedziby regionalnych izb psychologów w drodze uchwały podjętej większością $\frac{2}{3}$ głosów w obecności przynajmniej połowy delegatów. Projekt określa kompetencje organów samorządu. Krajowy Zjazd Psychologów ma uchwalić „Kodeks etyki zawodowej psychologa”, natomiast KRP ma między innymi ustalić standardy pracy psychologa, w szczególności zasady tworzenia i przechowywania dokumentacji, ramowy plan doskonalenia zawodowego, szczegółowe zasady prowadzenia regionalnej listy psychologów i jej upubliczniania, wysokość składek, płace opiekunów merytorycznych i liczbę godzin ich pracy. Organ ten określi także specjalności psychologów oraz listy metod i narzędzi diagnostycznych zastrzeżonych i rekomendowanych do stosowania przez psychologów.

Projekt reguluje odpowiedzialność dyscyplinarną psychologów należących do samorządu, wprowadzając trzy zasadnicze przesłanki wdrożenia stosownych postępowań: czyny niezgodne z prawem powszechnie obowiązującym i pozostające w związku z wykonywaniem zawodu; czyny naruszające zasady etyki zawodowej oraz niepłacenie składek członkowskich. Z kolei przepisy karne dotyczą osób, które podejmują „działania psychologiczne”, tj. w rozumieniu projektu wykonują zawód psychologa, nie mając do tego prawa lub/i bezprawnie używają dla uzyskania korzyści materialnych tytułu zawodowego „psycholog”. Taka praktyka jest zagrożona także sankcją ograniczenia wolności.

Nadzór nad działalnością samorządu ma sprawować minister właściwy ds. pracy. Co sprowadza się jedynie do tego, że pełni on rolę organu odwoławczego od uchwały KRP dotyczącej decyzji w zakresie wpisu na listę psychologów oraz w postępowaniu dotyczącym odpowiedzialności dyscyplinarnej psychologów po uzyskaniu orzeczenia Krajowej Komisji Odpowiedzialności Zawodowej wydane go w drugiej instancji. Przysługuje mu wtedy prawo do złożenia apelacji do Sądu Apelacyjnego w Warszawie (analogiczne do ministra uprawnienie mają strony, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz przewodniczący Krajowej Rady Psychologów).

Ogólne cele projektowanej ustawy odnoszą się do podniesienia rangi zawodu psychologa, lepszej organizacji działania środowiska między innymi w zakresie ochrony i reprezentacji jego interesów oraz do ochrony praw pacjentów i klientów korzystających z działań psychologicznych. Projektodawcy traktują przedłożoną regulację w kategoriach zagwarantowania realizacji prawa do zdrowia określonego w art. 68 Konstytucji RP.

Diagnoza sytuacji w obszarze objętym propozycją zmian

Obszar objęty regulacją należy uznać za szeroki. Projektowana ustawa ma wpływać między innymi na: rynek usług psychologicznych, psychoterapeutycznych, z zakresu różnego typu poradnictwa, funkcjonowanie instytucji zatrudniają-

cych psychologów w publicznych sektorach zdrowia, edukacji, opieki społecznej, transportu, sądownictwa (biegli sądowi). Projekt wpływa na sytuację zawodową absolwentów studiów psychologicznych, psychologów praktykujących w różnych dziedzinach, a potencjalnie także na sytuację zawodową innych osób pracujących na rynku usług z zakresu poradnictwa, doradztwa i szkoleń. Obecnie trudno jest określić liczbę pracujących „w zawodzie” absolwentów psychologii, a tym samym szacować wielkość powoływanej do życia korporacji. Proces wdrożenia ustawy ma według jej promotorów „ujawnić” liczbę interesariuszy, czyli dane „o ilości psychologów wykonujących zawód w poszczególnych resortach i posiadanych przez nich dodatkowych kwalifikacjach”³. Ogólnopolski Związek Zawodowy Psychologów (dalej: OZZP)⁴, lobbując za ustawą w 2019 r. szacował, że w Polsce jest około 50 tys. psychologów i „stanowią oni 35% personelu psychiatrycznej Ochrony Zdrowia i niemal 50% pracowników opieki psychologiczno-pedagogicznej. Psycholodzy pracują również w innych branżach”⁵. Nie jest jasne, czy powyższy szacunek obejmował także psychologów i psychologów psychoterapeutów pracujących na wolnym rynku usług psychologicznych. Badania pokazały, że „wśród polskich psychoterapeutów dominują kobiety, które ukończyły studia psychologiczne. [...] Najczęstszym miejscem pracy terapeutów w Polsce jest prywatna praktyka”⁶. Jednocześnie trudno przewidzieć, jak chętnie absolwenci psychologii będą wnioskować o członkostwo w samorządzie, mogą bowiem swoje zawodowe role definiować, odwołując się także do innych zawodów. W związku z tym nie wiadomo, jak liczne i rozbudowane mogą być struktury samorządu zawodowego psychologów. Można jednak założyć, że chodzi o zorganizowanie kilkudziesięcotysięcznej korporacji, w dużej mierze wykorzystując aktywność liderów, którzy wywodzą się z ogólnopolskich organizacji mających reprezentantów w Komitecie Organizacyjnym Samorządu Psychologów. Nie wiadomo, w jakim stopniu grupa organizacji „założycielskich” będzie reprezentatywna dla ogółu członków korporacji (dane o liczbie członków OZZP oraz spełniających ustawowe kryteria organizacji także nie są znane). Jednocześnie liczebność korporacji jest ważna z punktu widzenia oceny skutków regulacji, np.

³ *Potrzeba wprowadzenia regulacji zawodu psychologa*, Warszawa, 15 marca 2021 r., <https://www.ozzp.org.pl/ustawa-o-zawodzie-psychologa.html> [dostęp: 28 października 2022 r.]. Taka sama data dostępu dotyczy wszystkich źródeł internetowych w tekście.

⁴ OZZP powstał w 2016 r. Jego deklarowanym celem było m.in. „jednoczenie środowiska psychologów” i działanie na rzecz ustawy. Związek uczestniczył w pracach nad projektem i jest jego medialnym promotorem.

⁵ Zob. *List otwarty do kandydatów do Sejmu i Senatu RP*, Łódź, 16 września 2019 r., <https://www.ozzp.org.pl/images/do-pobrania/listOZZP.pdf>.

⁶ H. Suszek, L. Grzesiuk, R. Styła, K. Krawczyk, *Kto i w jaki sposób prowadzi psychoterapię w Polsce. Część II. Wyniki ogólnopolskiego badania*, „Psychiatria” 2017, t. 14, nr 2, <https://journals.viamedica.pl/psychiatria/article/view/53982/42434>.

możliwości finansowania jej struktur i działań ze składek członkowskich. Reprezentatywność wyłonionych liderów/aktywistów, ich związki z ogółem członków będą również ważne, szczególnie jeśli chodzi o zapewnienie wszystkim członkom poczucia, że korporacja dba o ich interesy⁷.

Pełne przedstawienie zagadnień związanych ze statusem zawodu psychologa oraz funkcjonowaniem rynku pracy psychologów, a także zawodów pokrewnych wymagałoby badań. Poniżej przedstawiono wybrane zagadnienia, jakie wydają się istotne dla wdrażania projektowanej regulacji i dla przewidywania jej skutków.

Kształcenie psychologów – wybrane zagadnienia

W latach 90. XX wieku psychologia stała się jednym z najbardziej obleganych kierunków studiów i jej popularność nie maleje⁸. Wynikało to z gwałtownego umasowienia kształcenia na poziomie studiów wyższych dokonanego w warunkach znacznej swobody programowej szkół wyższych. Oferta studiów psychologicznych szybko rosła oraz różnicowała się w związku z rozwojem psychologii stosowanej, różnorodnością funkcji i ról, jakie zaczęły pełnić psychologowie (np. w sferze szkoleń, rekrutacji pracowników czy reklamie i marketingu). Nowe miejsca zawodowego zaangażowania psychologów wykraczają poza pracę naukową oraz tradycyjną diagnozę i terapię⁹.

Kształcenie w szkołach wyższych odbywa się na określonym kierunku (przy porządkowanym do przynajmniej jednej dyscypliny naukowej¹⁰), określonym poziomie (pierwszym – studia licencjackie, drugim – studia magisterskie lub na podstawie jednolitych studiów magisterskich) i profilu (praktycznym lub ogólnoakademickim)¹¹. Psychologia nie należy do kierunków, dla których określo-

⁷ Zob. D. Sałajewski, *Dla kogo jest samorząd zawodowy*, „Gazeta Prawna” z 26 listopada 2019 r., <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1441602,samorząd-zawod-zaufania-publicznego-adwokaci-radcowie-prawni.html>. Autor, były prezes Krajowej Izby Radców Prawnych, na przykładzie funkcjonowania kilkudziesięciotysięcznej korporacji prawniczej pisze o problemach związanych z ustrojem wewnątrzorganizacyjnym, o zagrożeniu oligarchizacją czy brakiem wewnętrznej demokracji.

⁸ <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/wyniki-rekrutacji-na-studia-na-rok-akademicki-20222023-w-uczelniach-nadzorowanych-przez-ministra-edukacji-i-nauki>.

⁹ Zob. D. Kubacka-Jasiecka, *Psychologia stosowana od Witmera do współczesności*, „Psychologia Rozwojowa” 2021, t. 26, nr 4, s. 23–41, <https://www.ejournals.eu/pliki/art/21357/>.

¹⁰ Psychologia jest jedną z 11 dyscyplin naukowych należących do dziedziny nauk społecznych. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych, Dz.U. poz. 1818.

¹¹ Art. 64 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, t.j. Dz.U. 2022, poz. 574; rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 27 września 2018 r. w sprawie studiów, Dz.U. 2021, poz. 661.

no jednolite standardy kształcenia¹² oraz wymóg jednolitych studiów magisterskich. W polskim systemie rozwiązywanie to dotyczy stosunkowo nielicznych kierunków związanych z zawodami zaufania publicznego. Obecnie – według danych w systemie POLON – 121 jednostek ma akredytację do kształcenia na kierunku psychologia (47 na profilu ogólniakademickim), a 5 uczelni ma uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora i doktora habilitowanego w dziedzinie psychologii¹³.

Rozwój oferty studiów psychologicznych spowodował problemy związane z jakością kształcenia. Kondycja kształcenia na studiach psychologicznych należy do czynników wskazywanych jako negatywnie oddziałujące na uprawianie praktyki psychologicznej w Polsce. J.M. Brzeziński pisał w 2011 r. o systematycznym obniżaniu standardów akademickich, w tym o „zaśmiecaniu” realizowanych programów kształcenia pseudonaukowymi koncepcjami. W sylabusach lub podręcznikach akademickich można znaleźć wątpliwe treści, co grozi psychologii jako dyscyplinie naukowej rozmyciem się „w pseudofilozoficznym i pseudonaukowym bełkocie”¹⁴. Polityka państwa w zakresie zgody na otwieranie kierunku studiów psychologicznych przez nowe uczelnie oraz zgłaszanie przez różne ośrodki ofert studiów z poziomu licencjackiego ze słowem „psychologia” w nazwie była uznawana przez część środowiska akademickiego psychologów za zdecydowanie zbyt liberalną¹⁵. Jest znamienne, że Komitet Psychologii Polskiej Akademii Nauk rekomendował 16 „najlepszych wydziałów psychologii”, koncentrując się w praktyce na uczelniach prowadzących także badania podstawowe¹⁶.

Kondycję nauczania psychologii w szkołach wyższych, funkcjonujące w psychologii akademickiej „mody naukowe” oraz „pseudonaukowe teorie” T. Witkowski¹⁷ określił jako czynniki stymulujące rozwój tzw. psychobiznesu¹⁸. Jedno-

¹² Informacja w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodów, Ministerstwo Edukacji i Nauki – Portal Gov.pl, www.gov.pl.

¹³ Baza Polon, <https://radon.nauka.gov.pl/dane/studia-prowadzone-na-okreslonym-kierunku>.

¹⁴ J.M. Brzeziński, *Jakiej psychologii (i psychologów) potrzebuje społeczeństwo?*, „Roczniki Psychologiczne” 2021, t. IV, nr 2, https://www.kul.pl/files/1024/Roczniki_Psychologiczne/2011/2/RocznikiPsychologiczne_14_2011_nr2_B5_s7-33.pdf.

¹⁵ J.M. Brzeziński, *Psycholog na uniwersytecie, w gabinecie, wśród ludzi – uwarunkowania metodologiczne, kulturowe i etyczne*, „Nauka” 2018, nr 1, s. 143–156, <https://journals.pan.pl/Content/110461/PDF/N118-06-Brzezi%5c%84ski.pdf>.

¹⁶ *Gdzie studiować psychologię? – rekomendacje KP PAN*, 4 kwietnia 2022 r., <https://forumakademickie.pl/zycie-akademickie/gdzie-warto-studowac-psychologie-rekomendacje-kp-pan/>.

¹⁷ T. Witkowski jest autorem serii popularnonaukowych publikacji: *Zakazana psychologia*, t. I, *Pomiędzy nauką a szarlatanerią*, 2009; t. II, *Nauka kultu cargo i jej owoce*, 2013; t. III, *O cnotach, przywarach i uczynkach małych wielkich uczonych*, 2019.

¹⁸ Termin „psychobiznes” został popularyzowany m.in. przez T. Witkowskiego i jest rozumiany jako: „zarobkowanie na szeroko pojętym poradnictwie psychologicznym

częście prowokował on dyskusję między innymi o odpowiedzialności środowiska akademickiego za ignorowanie (jeśli nie wspieranie) pseudonaukowych trendów¹⁹. Rozwój części teorii psychologicznych, np. z nurtu psychologii pozytywnej, bazuje na światopoglądzie i wizji natury ludzkiej, która dobrze wpisuje się w idee New Age (gnoza, ezoteryzm) i może prowadzić do synkretycznych działań czerpiących także z praktyk medytacyjnych, okultystycznych, religii Wschodu²⁰.

Jednym z wątków dyskusji był problem oparcia praktyki psychologii stosowanej na badaniach empirycznych i teoriach będących dorobkiem psychologii akademickiej. Formułowano tezę o słabości związków psychologii akademickiej i stosowanej w sytuacji, gdy większość praktykujących psychologów kwestionuje kanon wiedzy naukowej i kompetencji akademickich jako zasadniczej podstawy skutecznej praktyki. Zakwestionowana została dominująca rola nauki jako najważniejszego wyznacznika i gwaranta profesjonalizmu oraz zachwiane zostało przeświadczenie o trwałości i wzajemnej niezastępowalności uprawianych zawodów²¹. Niemniej ciągle formułowany jest postulat, by szkoły wyższe zatrudniały zarówno psychologów badaczy, jak i profesjonalistów rozumiejących kontekst działalności praktycznej²², wskazywana jest potrzeba „tworzenia i rozwijania teoretycznych podstaw poradnictwa psychologicznego”²³.

Jednocześnie formułowane są tezy o niezasadności dyskredytowania wszelkiej społecznej praktyki pozbawionej naukowej, teoretycznej podbudowy²⁴. Dobrze widać to na przykładzie psychoterapii, która według opinii wielu badaczy i praktyków nie opiera się w istocie na naukowych podstawach. Prof. J. Aleksandrowicz wskazywał, że „żadna z istniejących teorii psychoterapii nie oferuje

przez stosowanie metod, których skuteczność nie została dowiedziona. Bazuje na uproszczonej koncepcji człowieka i wiąże się z kreowaniem nowych trendów w obszarze samorozwoju i psychoterapii”. Zob. P. Fortuna, *Uwaga psychobiznes!*, „Hrpol-ska” 2014, <https://hrpolska.pl/zarzadzanie/czytelnia/uwaga-psychobiznes.html>.

¹⁹ T. Witkowski, P. Fortuna, *O psychobiznesie, tolerancji i odpowiedzialności, czyli strategię czystych uczonych*, „Psychologia Społeczna” 2008, t. 3, nr 4(90), https://czasopismo.badania.net/wp-content/uploads/2016/11/Witkowski_Fortuna_2008_4.pdf.

²⁰ <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/New-Age;3946943.html>.

²¹ Zob. A. Bańka, *O profesjonalizmie psychologicznym i jego związkach z nauką oraz etyką*, „Czasopismo Psychologiczne” 2013, t. 2, nr 2, s. 84, <http://czasopismopsychologiczne.pl/files/articles/2019-25-0-profesjonalizmie-psychologicznym-i-jego-zwiazkach-z-nauk-oraz-etyk.pdf>.

²² J.M. Brzeziński, P.K. Oleś, *O psychologii i psychologach. Między uniwersytetem a praktyką społeczną*, Warszawa 2021, s. 83, s. 483–486.

²³ J.S. Czabała, *Poradnictwo psychologiczne a psychoterapia*, „Roczniki Psychologiczne” 2016, https://www.kul.pl/files/1479/193/roczniki_psychologiczne_20163_art._pl._j._czabala.pdf.

²⁴ W. Łukaszewski, *Kto kogo? Komentarz do artykułu Tomasza Witkowskiego i Pawła Fortuny „O psychobiznesie, tolerancji i odpowiedzialności, czyli strategię czystych uczonych”*, „Psychologia Społeczna” 2008, t. 3, nr 4 (9), s. 349–352.

systemu specyficznych, jasno zdefiniowanych pojęć i zespołu logicznie spójnych, intersubiektywnie komunikowalnych, a zarazem falsyfikowanych, twierdzeń, spełniającego kryteria naukowości. Poszukiwania odpowiedzi na pytanie o naukowość psychoterapii opierają się głównie na pragmatycznym sprawdzaniu efektywności oddziaływań, związanych z istniejącymi podejściami²⁵. Podstawowym wnioskiem, jaki płynie z wielu badań nad skutecznością psychoterapii, jest uznanie, „że nie teoria wyznawana przez terapeutę decyduje o efektywności terapii, lecz tzw. relacja terapeutyczna oraz «uniwersalne czynniki leczące», a te zależą od czynników osobowościowych terapeuty oraz jego umiejętności, wiedzy i postawy etycznej, a nie od realizowanych specyficznych technik w ramach jakiejś modalności”²⁶. Dodajmy, że w praktyce coraz intensywniejszy jest rozwój szkół promujących podejścia eklektyczne i integracyjne, a duża część psychoterapeutów posługuje się wieloma metodami pracy²⁷. Badacze rynku psychoterapeutycznego w Polsce wskazują też na liczne przypadki terapeutów, którzy pracują nie posiadając certyfikatu psychoterapeuty²⁸.

Jako istotna dla formuły kształcenia psychologów praktyków – obok dążenia do możliwie pewnej empirycznej podbudowy działania psychologicznego i analizy jego efektów – wymieniana jest także refleksja nad zawodowymi specjalizacjami. Według prof. A. Bańki: „Probierzem dojrzałości psychologii, jak każdej innej dyscypliny zawodowej, do pełnienia roli profesjonalnej jest posiadanie spójnego systemu specjalizacji, różnicującego zadania i kompetencje w ramach dyscypliny, jak też w odniesieniu do dyscyplin pokrewnych”²⁹. Kwestie te wydają się ważne także z punktu widzenia kształtowania modelu regulacji.

²⁵ Opinia prof. J. Aleksandrowicza z referatu „Spór o naukowość psychoterapii” wygłoszonego na konferencji „Podstawy naukowe psychoterapii”, Warszawa 12.06–13.06.2010 r., przytoczona za M. Talarczyk, *Ustawienia rodzinne metodą Hellingera. Kontrowersje*, „Psychoterapia” 2010, nr 4(155). Także: *Sprawozdanie z konferencji „Podstawy naukowe psychoterapii”, Warszawa 12–13 czerwca 2010 r.*, https://dlibra.kul.pl/Content/20831/RocznikiPsychologiczne_14_2011_nr2_B5_s215-218.pdf.

²⁶ Zob. sformułowane w związku z pracami nad ustawą o zawodzie psychologa *Stanowisko zarządów Sekcji Naukowej Psychoterapii Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego i Sekcji Naukowej Terapii Rodzin Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego w sprawie prac nad Ustawą o Zawodzie Psychoterapeuty*, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/156367/de_barbaro_furgal_stanowisko_zarzadow_sekcji_naukowej_psychoterapii_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

²⁷ A. Szymańska, L. Grzesiuk, H. Suszek, K. Dobrenko i in., *Badania polskich psychoterapeutów – z jakimi pacjentami pracują i jakie stosują metody psychoterapii*, „Psychiatria Polska” 2018, nr 4.

²⁸ H. Suszek, L. Grzesiuk, R. Styła, K. Krawczyk, *Kto i w jaki sposób prowadzi psychoterapię w Polsce. Część II. Wyniki ogólnopolskiego badania*, <https://journals.viamedica.pl/psychiatria/article/view/53982/42434>.

²⁹ A. Bańka, *O profesjonalizmie psychologicznym i jego związkach z nauką oraz etyką*, „Czasopismo Psychologiczne” 2013, t. 2, nr 2.

■ Kształcenie specjalistyczne psychologów

Studiujący na kierunku psychologia w praktyce mogą uzyskiwać kształcenie związane z specjalizacją/specjalnością³⁰ na etapie studiów wyższych, choć nie jest to uregulowane w przepisach, a przygotowywanie oferty profili kształcenia jest wyłączną decyzją uczelni³¹. W aktach prawnych nie wprowadza się terminu związanego z profilowaniem ścieżek kształcenia w ramach danego kierunku kształcenia. Utworzenie specjalności/specjalizacji w prowadzonych programach studiów daje możliwość uatrakcyjnienia oferty i konkurowania o studentów. Za interesowanie realizacją specjalności/specjalizacji jest jednak na poszczególnych kierunkach kształcenia zróżnicowane, np. na studiach lekarskich jest to ze względu na ich specyfikę rzadka praktyka³².

Przegląd stron internetowych uczelni pokazuje, że oferta specjalizacji/specjalności wydziałów psychologii jest (przynajmniej biorąc pod uwagę nazewnictwo) bogata i zróżnicowana. Dla przykładu na Wydziale Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego jest 11 specjalizacji, przy czym istnieje zarówno możliwość ukończenia studiów bez specjalizacji zawodowej – tzw. specjalizacja ogólna, jak i wyboru kilku z nich³³. Dwanaście wydziałów psychologii polskich szkół wyższych, które zyskały dla swoich programów kształcenia na 5-letnich jednolitych studiach psychologicznych *European Certificate of Psychotherapy (EuroPsy)*, także oferuje różne specjalności³⁴. Dodajmy, że są wśród nich takie, które można uznać za przygotowanie też do wykonywania zawodów pokrewnych, np. trenera osobistego (Uniwersytet Humanistyczno-Społeczny SWPS w Katowicach oferuje specjalność „psychologia rozwo-

³⁰ M. Bańko, *Specjalność i specjalizacja*, <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/specjalnosc-i-specjalizacja;15915.html>. Autor Poradni Językowej PWN, analizując różnice tych pojęć, zauważa, że jako terminy dotyczące organizacji nauczania w wyższych uczelniach powinny one mieć ściśle definicje w aktach prawnych, lecz tych definicji nie wprowadzono.

³¹ Zob. odpowiedź na interpelację nr 27000 w sprawie zapisów rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 27 września 2018 r. w sprawie studiów. Podkreślono w niej, że ewentualna organizacja specjalności na danym kierunku należy do wyłącznej kompetencji uczelni i resort nauki nie zamierza tej kwestii regulować, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=B6BJXG>.

³² Zob. K. Pszczółka, *Specjalizacje i specjalności w trakcie studiów*, Ministerstwo Edukacji i Nauki, 2021, https://wybur.psrp.org.pl/wp-content/uploads/2021/11/publikacja_-_Specjalizacje_i_specjalnosci.pdf.

³³ Specjalizacje określa się na tym wydziale jako: „bloki zajęć ukierunkowane na wybrany obszar tematyczny, przygotowujące do podjęcia pracy zawodowej”. Obecnie są to: neuropsychologia kliniczna, psychologia kliniczna dziecka i rodziny; psychologia organizacji i pracy; psychologia sądowa, psychologia wychowawcza, psychologia zdrowia i rehabilitacji; psychoterapia; wspieranie rozwoju osobowości; psychologia biznesu, Social Research Specialization, <http://psych.uw.edu.pl/dla-studentow/specjalizacje/>.

³⁴ Federacja Towarzystw Psychologicznych (*European Federation of Psychological Associations*, EFPA) określiła standardy programów kształcenia.

ju osobistego, coaching”)³⁵. Również w ofercie studiów podyplomowych Wydziału Psychologii UW znajduje się między innymi „coaching w organizacji”, a studia mają „dostarczyć wiedzę z zakresu psychologii, leżącą u podstaw coachingu, a jednocześnie skupić się na praktyce projektowania i realizowania coachingu w organizacji”³⁶. Wielość specjalizacji wprowadzanych w ofercie kształcenia wydziałów psychologii sprzyja przygotowaniu do wykonywania zawodów pokrewnych.

Podyplomowe kształcenie specjalizacyjne psychologów znajduje się w ofercie studiów podyplomowych szkół wyższych oraz profesjonalnych stowarzyszeń psychologów prowadzących tzw. kursy specjalizacyjne. Wybór przez absolwentów psychologii lub innych kierunków społecznych specjalizacji/zawodu psychoterapeuty wiąże się z kształceniem w ramach określonej szkoły/modalności organizowanym przez między innymi Polskie Towarzystwo Psychologiczne, Polskie Towarzystwo Psychiatryczne oraz towarzystwa związane z określonymi szkołami terapeutycznymi i prowadzi do uzyskania certyfikatu. Początkowo Narodowy Fundusz Zdrowia kontraktował psychoterapię w placówkach ochrony zdrowia prowadzoną przez certyfikowanych psychoterapeutów dwóch wymienionych wyżej organizacji psychologów i psychiatrów. Obecnie psychoterapia prowadzona w placówkach ochrony zdrowia jest refundowana, gdy jest prowadzona przez „certyfikowanego” psychoterapeutę każdego z towarzystw różnych szkół psychoterapeutycznych – choć rozporządzenie wyróżnia jako wiodące oddziaływanie psychoterapeutyczne prowadzone metodami o udowodnionej naukowo skuteczności, w szczególności metodą terapii psychodynamicznej, poznawczo-behawioralnej lub systemowej³⁷.

W odniesieniu do psychologów pracujących w tzw. zawodach medycznych³⁸ zasady i programy zdobywania specjalizacji zawodowej są określone prawnie³⁹

³⁵ Zob. Lista potwierdzeń zgodności programów ogłoszona przez Krajową Komisję Akredytacyjną Europejskiego Certyfikatu Psychologa EuroPsy – informacja dla 12 uczelni/wydziałów psychologii – wszystkie prowadzą po kilka specjalności, <https://europsy.pl/potwierdzenia-zgodnosc-programow/>.

³⁶ Coaching jest definiowany jako „metoda wspierania rozwoju osób i zespołów w obszarze aktywności zawodowej. Istotą coachingu jest uzyskiwanie zmian przez koncentrację na określaniu i osiąganiu konkretnych celów”.

³⁷ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 19 czerwca 2019 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień, Dz.U. poz. 1285.

³⁸ „Zawód medyczny” nie ma legalnej definicji. Natomiast „osoba wykonująca zawód medyczny” to ten, kto na podstawie odrębnych przepisów jest uprawniony do udzielania świadczeń zdrowotnych oraz osoba legitymująca się nabyciem fachowych kwalifikacji do udzielania świadczeń zdrowotnych w określonym zakresie lub w określonej dziedzinie medycyny, <https://www.prawo.pl/zdrowie/definicja-zawodu-medyczne-235003.html>.

³⁹ Ustawa z 24 lutego 2017 r o uzyskiwaniu tytułu specjalisty w dziedzinach mających zastosowanie w ochronie zdrowia, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1297.

w rozporządzeniu precyzującym zasady i program takich specjalizacji oraz kierunki studiów, po ukończeniu których szkolenie specjalizacyjne jest możliwe. Wyłącznie dla absolwentów psychologii dostępne są psychologia kliniczna⁴⁰ oraz psychoseksuologia. Inne specjalizacje – psychoterapia dzieci i młodzieży, psychoterapia uzależnień, epidemiologia, promocja zdrowia i edukacja zdrowotna, zdrowie środowiskowe – są możliwe do uzyskania także dla absolwentów innych kierunków studiów⁴¹. Uzyskanie tytułu specjalisty, np. w zakresie psychoterapii dzieci i młodzieży, jest możliwe według dwóch ścieżek: ukończenie w trakcie kształcenia podyplomowego jednostopniowego szkolenia specjalizacyjnego na podstawie ściśle określonego programu w tej dziedzinie bądź uznanie dotychczasowego dorobku naukowego lub zawodowego za równoważny ze zrealizowaniem programu szkolenia specjalizacyjnego. W każdym wariantcie obowiązkowe jest zdanie państwowego egzaminu specjalizacyjnego⁴².

■ Zawód i specjalizacje psychologów w klasyfikacji resortu pracy

Oferta specjalności/specjalizacji oferowanych studentom w systemie szkolnictwa wyższego jest, jak się zdaje, dużo bardziej rozbudowana niż lista zawarta w rozporządzeniu dotyczącym zawodów i specjalizacji występujących na rynku pracy⁴³. Na użytek analiz rynku pracy zawód jest definiowany jako „zbiór zadań (zespół czynności) wyodrębnionych w wyniku społecznego podziału pracy, wykonywanych stale lub z niewielkimi zmianami przez poszczególne osoby i wymagających odpowiednich kompetencji (wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych) zdobytych w toku kształcenia lub praktyki. Wykonywanie zawodu stanowi źródło dochodów”⁴⁴. Rozróżnia się zawód wyuczony i wykonywany.

⁴⁰ Pierwszy program specjalizacji z psychologii klinicznej Ministerstwo Zdrowia przyjęło w 1983 r. Zob. C. Czabała, *Specjalizacja z psychologii klinicznej – historia zdarzeń i programów*, „Chowanna” 2012, tom specjalny, s. 193–200, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Chowanna/Chowanna-r2012-tTom_specjalny/Chowanna-r2012-tTom_specjalny-s193-200/Chowanna-r2012-tTom_specjalny-s193-200.pdf.

⁴¹ Załącznik 2 do rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie specjalizacji w dziedzinach mających zastosowanie w ochronie zdrowia z 13 czerwca 2017 r., Dz.U. 2022 poz. 342.

⁴² Odpowiedzi na interpelację nr 33903 z 10 października 2019 r. w sprawie opracowania projektu ustawy o zawodzie psychoterapeuty, 18 października 2019 r., i33903-o1.pdf, sejm.gov.pl. Obszar związany z udzielaniem świadczeń gwarantowanych w zakresie psychoterapii jest uregulowany.

⁴³ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, t.j. Dz.U. 2018, poz. 227, ze zm.

⁴⁴ M. Gruza, T. Hordyjewicz, *Klasyfikacja zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy. Tworzenie i stosowanie*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Departament Rynku Pracy, Warszawa 2014.

Zawód wyuczony obejmuje zbiór wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych nabytych w toku uczenia się i formalnie potwierdzonych świadectwem lub dyplomem. Zawód wykonywany jest tzw. zawodem gospodarczym, więc może nie mieć formalnej ścieżki kształcenia. Określana przez ministra ds. pracy klasyfikacja zawodów i specjalności jest co do zasady usystematyzowanym zbiorem zawodów i specjalności występujących na rynku pracy – stanowi „spis z natury” i co do zasady powinna być systematycznie aktualizowana, by uwzględniała nowe zawody.

Klasyfikacja ta do szerokiej kategorii „Psycholodzy i pokrewni” zalicza następujące zawody/specjalizacje: psycholog, psycholog biznesu, psycholog kliniczny, psycholog organizacji, psycholog sportowy, psycholog wychowawczy, specjalista do spraw uzależnień od mediów cyfrowych, grafolog, specjalista marketingu społecznego oraz pozostali psycholodzy i pokrewni. Jednocześnie w osobnej kategorii „Specjaliści ochrony zdrowia gdzie indziej niesklasyfikowani” figurują między innymi: psychoterapeuta, specjalista psychoterapii uzależnień, specjalista terapii uzależnień, psychoonkolog, psychotraumatolog.

W klasyfikacji uwzględnia się z założenia nowe zawody, w tym związane ze sferą doradztwa zakładające wykorzystywanie wiedzy psychologicznej. Są to np.: trener osobisty (coach, mentor, tutor)⁴⁵, mediator⁴⁶ czy doradca zawodowy⁴⁷. Ponieważ promotorzy projektu wskazują na przypadki marketingowego wiązania działalności psychologicznej i ezoterycznej⁴⁸, dodajmy, że klasyfikacja w kategorii „Pozostali pracownicy usług osobistych” obejmuje: astrologów, wróżbitów i pokrewnych. Było to kontestowane przez grono naukowców jako forma sank-

⁴⁵ Informacja o zawodzie, http://www.infodoradca.edu.pl/pdf/4_Trener_Osobisty.pdf. Coaching Review 1/2016, kozminski.edu.pl.

⁴⁶ Informacja o zawodzie, http://www.infodoradca.edu.pl/pdf/263502_Mediator.pdf.

⁴⁷ Doradca_zawodowy.pdf, kielce.pl. Zob. A. Bańka, *Zawodoznawstwo, doradztwo zawodowe, pośrednictwo pracy. Psychologiczne metody i strategie pomocy bezrobotnym*, <http://spiapoznan.pl/files/ksiazki-czasopisma/zawodoznawstwo-doradztwo-zawodowe-porednictwo-pracy.-psychologiczne-metody-i-strategie-pomocy-bezrobotnym.pdf>.

⁴⁸ K. Kowalska, *Uregulowanie zawodu psychologa: żeby wróżka nie mogła już prowadzić psychoterapii*, 19 września 2018 r., <https://www.rp.pl/prawo-dla-ciebie/art9629201-uregulowanie-zawodu-psychologa-zeby-wrozka-nie-mogla-juz-prowadzic-psychoterapii>; K. Lisowska, *Jest projekt regulujący zawód psychologa, to koniec ery szarlatanów*, 17 marca 2021 r., <https://cowzdrowiu.pl/aktualnosci/post/jest-projekt-regulujacy-zawod-psychologa-to-koniec-ery-szarlatanow>; A. Bartman, *Mniej wróżek, więcej psychologów. Ustawa o zawodzie psychologa poprawiona po 20 latach?*, 13 kwietnia 2022 r.; *Mniej wróżek, więcej psychologów. Nowelizacja ustawy o zawodzie psychologa*, Bankier.pl; A. Tober, *Koniec z oferowaniem pseudo-porad od różnych kołczów*, 26 marca 2022 r., <https://bezprawnik.pl/uregulowanie-statusu-prawnego-psychologow/>.

cjonowania przez państwo tego typu usług⁴⁹, jednak wobec charakteru i celu klasyfikacji oraz skali rynku usług ezoterycznych⁵⁰ jest uzasadnione.

Problem jakości stosowanych narzędzi i metod psychologicznych

Stosowanie odpowiednich narzędzi i metod diagnostycznych uznano – w toku prac nad przygotowaną przez środowisko psychologów ustawą z 2001 r. – za jeden z gwarantów odpowiedniej jakości usług psychologicznych. Stwierdzono, że wymagają one ochrony prawnej, „bowiem ich stosowanie przez niefachowców może przynieść niepodważalne szkody indywidualne i społeczne”⁵¹. Jednak należy zauważyć, że w debacie o kondycji psychologii jako dyscypliny naukowej i profesji psychologa podniesiono także problem jakości powszechnie stosowanych przez uznanych profesjonalistów narzędzi diagnozy. Chodziło między innymi o testy projekcyjne stosowane w ekspertyzach sądowych⁵². Tego tematu dotyczyła prowadzona w 2012 r. kampania „Psychologia to nauka a nie czary”⁵³ będąca protestem przeciwko stosowaniu określonych testów przez psychologów sądowych i klinicznych, w szczególności chodziło o tzw. testy projekcyjne. Rozpoczęła się debata angażująca między innymi Polskie Towarzystwo Psychologiczne chcące „podjąć dyskusję w kręgu profesjonalistów nad zaletami i wadami różnorodnych technik diagnozy psychologicznej”⁵⁴. Pracownia Testów Psychologicznych PTP jest największym wydawcą testów psychologicznych w Polsce. Inny przykład wątpliwej metody promowanej przez profesjonalistów to kinezojologia edukacyjna⁵⁵. Wobec powyższego można stwierdzić, że w praktyce ustawo-

⁴⁹ Zob. A. Dryszel, *Wróżbita w przepisy ujęty*, „Tygodnik Przegląd” 2011, <https://www.tygodnikprzeglad.pl/wrozbita-przepisy-ujety/>. 19 czerwca 2011 r. kilkuset naukowców podpisało „List w obronie rozumu”, wskazując, że wpisy do „Klasyfikacji zawodów i specjalności” są „pozbawione podstaw racjonalnego myślenia i zawierają elementarne błędy naukowe”.

⁵⁰ Zob. J. Mańka, *Wróżka prawdę ci powie? Rynek ezoteryczny w Polsce wart jest nawet 3 mld zł*, 30 sierpnia 2021 r., Portal Forum Polskiej Gospodarki, <https://fpg24.pl/wrozka-prawde-ci-powie/>.

⁵¹ Druk sejmowy 1302 z 8 lipca 1999 r.

⁵² Zob. A. Śliwerski, T. Garstka, *Ocena wartości psychometrycznej wybranych technik projekcyjnych stosowanych w orzecznictwie psychologiczno-sądowym w sprawach o przestępstwa seksualne*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Psychologica” 2018, nr 21, s. 31–48.

⁵³ „Psychologia to nauka, nie czary” – protest naukowców, psychologów i studentów, *akcja_antyRorschach.pdf*, amu.edu.pl.

⁵⁴ Zob. *Stanowisko Pracowni Testów Psychologicznych PTP Spółka z o.o. wobec akcji Klubu Sceptyków*, 27 marca 2012 r., <http://www.ptp.org.pl/modules.php?name=News&file=article&sid=408>.

⁵⁵ Zob. *Kinezojologia edukacyjna – Kontrowersyjna terapia*, <https://www.centrumedukacji.com/files/Przyjaciel.pdf>.

wy wymóg oparcia działania psychologicznego na naukowych dowodach może być przedmiotem sporu także w gronie profesjonalistów.

Rynek usług psychologicznych

Zmiana ustrojowa rozpoczęła w Polsce procesy gospodarcze i społeczne, które silnie wpłynęły na wzrost zainteresowania praktycznym wykorzystaniem dorobku psychologii jako dyscypliny naukowej pozwalającej „racjonalizować działania” w wielu dziedzinach życia społecznego, pracy instytucji publicznych i komercyjnych oraz przyczyniły się do upowszechnienia indywidualistycznych postaw życiowych i tzw. kultury psychoterapeutycznej⁵⁶. To wykreowało rynek różnego rodzaju komercyjnych usług psychologicznych.

Rosnący popyt na usługi psychologiczne i różnego typu doradztwo wynika ze zjawisk takich jak:

- narastająca w społeczeństwach skala problemów psychologicznych lub psychiatrycznych, obaw, lęków czy stanów depresyjnych mających swoje źródło między innymi w gwałtownej zmianie społecznej, osłabieniu tradycyjnych więzi, dramatycznych wydarzeniach, np. pandemii. Rosnące zapotrzebowanie na usługi z szeroko rozumianego zakresu zdrowia psychicznego to zjawisko widoczne w wielu krajach. W pierwszym kwartale 2021 r. finansowanie start-upów zajmujących się zdrowiem psychicznym osiągnęło historyczny rekord i wyniosło 852 mln dol., czyli prawie dwukrotnie więcej niż w tym samym okresie w 2020 r.,
- upowszechnienie ideologii indywidualizmu i samorozwoju, narastająca presja na rozwój osobisty i duchowy jednostki. W niektórych środowiskach społecznych psychologia jest niekiedy traktowana jako źródło odpowiedzi na fundamentalne egzystencjalne pytania człowieka, staje się „nową religią”⁵⁷,
- fenomen psychologizacji/psychologizowania, czyli między innymi funkcjonowania terminów i pojęć zaczerpniętych z języka psychologii (z reguły w uproszczonej wersji), jako rozpowszechnionego sposobu opisu i oglądu sytuacji; przyczynia się do tego rynek książek i poradników psychologicznych często w wersji „pop psychologii” propagujący stosunkowo proste (i szybkie) rozwiązywanie problemów,
- narastająca presja na osiąganie sukcesu w różnych sferach życia, za którego fundament uznawana jest często odpowiednia, „pozytywna” postawa życiowa,

⁵⁶ Zob. M. Szpunar, *Kultura cyfrowego narcyzmu*, Kraków 2016, s. 74–80, https://www.magdalenaszpunar.com/_pliki/Magdalena_Szpunar_kultura_cyfrowego_narcyzmu-srodek.pdf.

⁵⁷ Zob. T. Jaklewicz, *Religia własnego Ja*, „Gość Niedzielny” 2017, nr 6, <https://www.gosc.pl/doc/3691239.Religia-wlasnego-ja>; G. Lisowska, *Na instagramowej kozetce. Niebezpieczeństwa internetowej kultury terapeutycznej*, <https://magazynkontakt.pl/na-instagramowej-kozetce-niebezpieczenstwa-internetowej-kultury-terapeutycznej/>.

- działania marketingowe w zakresie usług psychologicznych, atrakcyjność oferty usług odpowiadających zdiagnozowanym potrzebom, a jednocześnie mających często synkretyczny trudny do sklasyfikowania charakter (usług z pogranicza terapii, edukacji, warsztatów),
- rozwój możliwości technologicznych dla biznesu psychologicznego zwiększających ich dostępność – wynika to z rozwijającej się gwałtownie także w trakcie pandemii COVID-19 formuły psychoterapii prowadzonej on-line⁵⁸. Zakładane są, również w Polsce, wirtualne kliniki psychologiczne⁵⁹,
- wykorzystanie potencjału socialmediów i portali internetowych dla rozwoju szeroko rozumianych usług psychologicznych. Wokół kanałów na portalu You tube powstają „społeczności” osób zainteresowanych np. rozwojem osobistym, rozwojem duchowym, skutecznym osiągnięciem celów. Są to odbiorcy treści, a potem także klienci firm prowadzonych przez autorów kanałów, którzy organizują szkolenia, warsztaty, publikują książki⁶⁰. Twórcy kanałów powołują się zarówno na „podstawy naukowe” – nie tylko psychologię, ale także neurobiologię, neuronauki czy fizykę kwantową⁶¹ – jak i różne tradycje duchowe, praktyki medytacyjne i idee innych kultur.

Szeroko rozumiany rynek usług psychologicznych, doradczych rozwija się między innymi z wykorzystaniem zbliżonego światopoglądu usługodawców i usługobiorców oraz swobody ich działania. Jest to z pewnością fenomenem wymagający badań. Skala ewentualnych nadużyć może być oceniana na podstawie skarg. Przedstawiciele środowiska informują, że PTP „codziennie odbiera pięć do sześciu telefonów od klientów, którzy mówią, że coś psycholog im zrobił nie tak. Oczywiście nie wszystkie te skargi są uzasadnione, ale, rzecz jasna, powstaje pytanie, kto ma to rozpatrywać, jeżeli to są osoby, które nie mają się do kogo skarżyć?”⁶². Skargi „jednak w większości nie dotyczyły członków towarzystwa

⁵⁸ W trakcie pandemii COVID-19 Europejskie Stowarzyszenia Psychoterapii EAP przygotowało *Tymczasowe zalecenia dotyczące prowadzenia psychoterapii online*, http://psychoterapiaptp.pl/uploads/PT_1_2020/103ZaleceniaEAP_Psychoterapia_1_2020.pdf.

⁵⁹ Zob. A. Anagnostopulu, *Terapia online, konsultacja na czacie. „Wirtualne kliniki psychologiczne” podbijają rynek*, 18 września 2021 r., <https://businessinsider.com.pl/technologie/nowe-technologie/terapia-online-konsultacja-na-czacie-wirtualne-kliniki-psychologiczne-podbijaja-rynek/8r5lkh8>.

⁶⁰ Tytułem przykładu kanał: Klaudia Pingot, <https://www.youtube.com/user/KlaudiaPingot> (358 tys. subskrybentów), czy dr. Miłość, Strona główna – Doktor Miłość, doktormilosc.pl.

⁶¹ Zob. *Jak działa fizyka kwantowa w życiu*, <http://www.solaris-rozwojosobisty.pl/jak-dziala-fizyka-quantowa-w-zyciu-colin-sisson/>.

⁶² *Samorząd zawodowy w demokratycznym państwie prawa. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu we współpracy z Mazowieckim Forum Samorządów Zawodów Zaufania Publicznego*, Warszawa

i nie mogły być rozpatrzone”⁶³. „Jednocześnie także niektóre sprawy dyscyplinarne w ogóle nie dochodziły do skutku, bo osoba, na którą złożono skargę, rezygnuje z członkostwa w PTP”⁶⁴.

Stosunki pracy psychologów

Przedstawiciele związków zawodowych psychologów informują w wypowiedziach medialnych, że w instytucjach – także jak się zdaje publicznych – występują przypadki presji na łamanie tajemnicy zawodowej psychologów, niektóre polecenia od przełożonych między innymi dyrektorów szpitali, szkół czy komendantów policji, oznaczają presję na odejście od właściwych standardów pracy. Dlatego też promotorzy projektu podkreślają, że po jego przyjęciu psycholodzy będą mogli liczyć na wsparcie prawne, merytoryczne samorządu zawodowego w sytuacjach nieuprawnionego wpływu pracodawców czy przełożonych. Chodzi również o zagwarantowanie, by psycholog pozostający w stosunku pracy nie mógł być wiązany poleceniem służbowym co do treści diagnozy lub stosowanych metod diagnostycznych⁶⁵. Samorząd zawodowy ma także uchronić psychologów przed wymuszaniem podpisywania przy umowie o pracę klauzul, których stosowanie może godzić w interesy i dobro pacjenta. Dotyczy to np. zlecenia merytorycznie niezasadnych dodatkowych badań, nacisku na długoterminową współpracę z danym ośrodkiem (uzależnianie klientów od terapii). Chodzi o klauzule ograniczające samodzielność i bezstronność psychologa i uniemożliwiające przyjęcie w przypadku konfliktu interesów zasady dbania przede wszystkim o dobro pacjenta⁶⁶. Skala wzmiankowanych praktyk nie jest znana.

Samoregulacja w obszarze działań psychologicznych

Zawód psychologa należy do profesji, w których występuje dążenie do samoorganizacji środowiska. Jednak brak jest danych o liczbie aktywnych członków zawodowych organizacji. Stowarzyszenia zrzeszające psychologów i psychoterapeutów, takie jak Polskie Towarzystwo Psychologiczne oraz Polskie Towarzy-

2013, <https://www.zawodyzaufaniapublicznego.pl/wp-content/uploads/2016/03/konferencja--samorząd-zawodowy-w-demokratycznym-panstwie-prawa--skrypt.pdf>.

⁶³ W latach 2007–2009 do PTP wpłynęło 109 skarg na działanie psychologów, lecz tylko 33 z nich dotyczyły członków stowarzyszenia i były rozpatrzone, [za:] D. Bednarek, *Zawód psycholog. Regulacje prawne i etyka zawodowa*, Warszawa 2020.

⁶⁴ J. Cieśla, M. Mazuś, *Ostra jazda z psychologiem. Oszałamiająca kariera zawodu psychologa*, 21 lutego 2013 r., Polityka.pl.

⁶⁵ Zob. *Katarzyna Sarnicka: obecna ustawa o zawodzie psychologa to martwe prawo*, 8 czerwca 2021 r., <https://pulsmedycyny.pl/katarzyna-sarnicka-obecna-ustawa-o-zawodzie-psychologa-to-martwe-prawo-1124024>.

⁶⁶ Zob. A. Szczepańska, *Wątpliwe etycznie klauzule wiążą psychoterapeutów*, 19 kwietnia 2021 r., <https://serwisy.gazetaprawna.pl/zdrowie/artykuly/8144592,zawod-terapeuty-postepowanie-niezgodne-z-etyka.html>.

stwo Psychiatryczne po roku 1989 zaktywizowały się, dążąc do samoregulacji (w tym do określania kodeksów etycznych⁶⁷), wyznaczania standardów działania, rozbudowy programów szkoleniowych oraz certyfikacji osób posiadających odpowiednie przygotowanie. Zaczęły też powstawać nowe organizacje, np. skupiające psychologów z określoną specjalizacją, takie jak Polskie Stowarzyszenie Psychologów Organizacji⁶⁸, Stowarzyszenie Psychologów Sądowych w Polsce. Psychoterapeuci stworzyli stowarzyszenia związane z poszczególnymi nurtami terapeutycznymi. Związek Stowarzyszeń Polska Rada Psychoterapii zrzesza obecnie 17 podmiotów kultywujących różne szkoły psychoterapeutyczne (tzw. modalności)⁶⁹ i promuje na stronach internetowych członków kodeks zachowań etycznych, a każda z organizacji ma własny kodeks etyczny uwzględniający jej zasady oraz procedury składania skarg i odwołań⁷⁰. Największe towarzystwa zrzeszające psychoterapeutów – Polskie Towarzystwo Psychiatryczne oraz Polskie Towarzystwo Psychologiczne – w latach 90. XX wieku opracowały kryteria i rozpoczęły proces przyznawania certyfikatów między innymi psychoterapeutom i superwizorom⁷¹.

Organizacje zrzeszające psychoterapeutów, tj. Związek Stowarzyszeń Polska Rada Psychoterapii oraz Sekcja Psychoterapii Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego, uznają, że psychoterapeuta to odrębny zawód wiążący się z inną ścieżką kształcenia i przygotowania zawodowego oraz dążą do uchwalenia ustawy o psychoterapeutach⁷².

Działanie polskich profesjonalnych stowarzyszeń psychologów w zakresie samoregulacji i certyfikacji jest inspirowane i wzmacniane także w ramach ich współpracy międzynarodowej. Polskie Towarzystwo Psychologiczne jest członkiem Europejskiej Federacji Towarzystw Psychologicznych (*European Federa-*

⁶⁷ PTP pierwszy Kodeks etyczno-zawodowy psychologa przyjęło w 1991 r., kolejny – w 2018 r., http://www.ptp.org.pl/teksty/NOWY_KODEKS_PTP.pdf.

⁶⁸ <http://www.pspo.org/>.

⁶⁹ Polska Rada Psychoterapii, <http://integrative.pl/pl/zawod-terapeuty/zawod-terapeuty-w-polsce/polska-rada-psychoterapii.html>.

⁷⁰ Lista członków Związku Stowarzyszeń Polska Rada Psychoterapii wydających certyfikaty psychoterapeuty: <https://prp.org.pl/en/register-of-psychotherapists/>.

⁷¹ H. Suszek, L. Grzesiuk, R. Styła, K. Krawczyk, *Kto i w jaki sposób prowadzi psychoterapię w Polsce. Część I. Przegląd dotychczasowych badań*, <https://journals.viamedica.pl/psychiatria/article/view/53980/42433>; H. Suszek, L. Grzesiuk, R. Styła, K. Krawczyk, *Kto i w jaki sposób prowadzi psychoterapię w Polsce. Część II. Wyniki ogólnopolskiego badania*, <https://journals.viamedica.pl/psychiatria/article/view/53982/42434>.

⁷² Zob. strona Polskiej Federacji Psychoterapii, *Ustawa o zawodzie psychoterapeuty*, <https://federacjapsychoterapii.pl/>. Interpelacja nr 33903 do Ministra Zdrowia w sprawie opracowania projektu ustawy o zawodzie psychoterapeuty. E. Kaleta wywiad z Prof. Bogdanem de Barbaro: *W zawodzie psychoterapeuty nie ma kodeksu, nie ma ustawy*, „Gazeta Wyborcza” z 9 maja 2017 r.

tion of Psychological Associations, EFPA), która ustanawia i wdraża procedury przyznawania certyfikatu potwierdzającego zawodowe kwalifikacje psychologów (*EuroPsy*)⁷³ oraz prowadzi Europejski Rejestr Psychologów⁷⁴. Sekcja Naukowa Psychoterapii Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego (od 1997 r.) oraz Polska Federacja Psychoterapii (od 2005 r.) należą do Europejskiego Towarzystwa Psychoterapii (*European Association of Psychotherapy, EAP*), które zrzesza przedstawicieli około 30 szkół psychoterapeutycznych i wydaje *European Certificate of Psychotherapy*.

Europejskie stowarzyszenia działają na rzecz ujednocnienia standardów wykonywania zawodu, umiędzynarodowienia zawodu psychologa w sytuacji, gdy systemy kształcenia, status i sytuacja zawodowa psychologów są w państwach europejskich różnie określane. Państwa członkowskie UE decydują o uregulowaniu dostępu do zawodu oraz ewentualnie o wyborze modelu regulacji. Na szczelbu unijnym państwa zostały zobowiązane do dbania w tej materii między innymi o proporcjonalność, zasadność i niedyskryminacyjny charakter reglamentacji⁷⁵. Komisja Europejska prowadzi listę zawodów regulowanych, definiowanych jako „zespół czynności zawodowych, których wykonywanie jest uzależnione od spełnienia wymogów określonych w przepisach danego państwa”. W zestawieniu Komisji jako zawody regulowane w Polsce wskazano psychologa, ale także instruktora terapii uzależnień, specjalistę psychoterapii uzależnień, specjalistę terapii uzależnień⁷⁶. Według listy Komisji zawód psychologa nie jest regulowany: w Bułgarii, Estonii, Grecji, Luksemburgu, Niemczech, na Węgrzech. Zwraca uwagę, że zróżnicowanie zadań oraz czynności wykonywanych przez psychologów w różnych dziedzinach sprzyja wyodrębnianiu różnych zawodów (subzawodów) psychologicznych regulowanych niekiedy w osobnych aktach prawnych (np. w Czechach).

Uwagi do projektu ustawy

Uzasadnienie projektu w ograniczonym stopniu spełnia wymogi regulaminowe⁷⁷.

- Część „Rzeczywisty stan w dziedzinie, która ma być regulowana” sprowadza się do stwierdzenia, że: „obowiązująca ustawa przestała wpisywać się w zmieniający się system prawny i przepisy prawa unijnego”. Zwraca uwagę brak

⁷³ <https://ptp.krakow.pl/europejski-certyfikat-psychologa-w-polsce/>; *EuroPsy* jest dostępnych na stronie: <http://europsy.info.pl/ogolne-zalozenia-systemu-europsy/>.

⁷⁴ <https://www.europsy.eu/search-psychologist>.

⁷⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/958 z 28 czerwca 2018 r. w sprawie analizy proporcjonalności przed przyjęciem nowych regulacji dotyczących zawodów.

⁷⁶ Lista zawodów regulowanych w Polsce obejmuje 352 zawody, dla porównania – w Niemczech 166. Zob. Regulated professions by country, with competent authorities, europa.eu.

⁷⁷ Wymogi dotyczące uzasadnienia określone w art. 34 ust. 2 regulaminu Sejmu.

analizy pozaprawnych powodów niepowołania samorządu zawodowego, np. związanych z silnym różnicowaniem ról zawodowych i interesów psychologów. Należy przypomnieć, że komitet założycielski samorządu w 2007 r. nie funkcjonował z powodu braku kworum na jego posiedzeniach, a podziały w środowisku psychologów, utrudniające wdrożenie ustawy, powodowały formułowane w środowisku wezwania do jego jedności⁷⁸. W uzasadnieniu projektu nie przedstawiono diagnozy sytuacji w regulowanym obszarze, natomiast jej elementy związane np. ze stosunkami pracy psychologów czy patologiami rynku usług były przedstawiane w medialnych wypowiedziach współautorów i promotorów ustawy z OZZP. Wskazywano na przykłady niepokojących zjawisk, jednak bez określenia ich skali.

- Część „Różnice między dotychczasowym a projektowanym stanem prawnym” jedynie relacjonuje przepisy projektu, także w odniesieniu do artykułów, co do których intencja i koncepcja ustawodawców nie jest klarowna. Jednocześnie brak odniesienia propozycji zarówno do obecnie obowiązującej ustawy, jak i rozproszonych przepisów szczegółowych regulujących pracę psychologów w różnych branżach czy w związku z wykonywaniem określonych zadań (orzekanie). Jest to istotny problem, bowiem nowe regulacje będą zapewne w różnym stopniu zmieniać sytuację psychologów zatrudnionych w różnych dziedzinach/branżach.

W związku z treścią uzasadnienia i trybem prac na projektem warto przypomnieć, że poselski projekt, na podstawie którego uchwalono w 2001 r. obowiązującą ustawę, również został przygotowany przez środowisko zawodowe, a przedstawiona w nim diagnoza sytuacji sprowadzała się do lakonicznego wskazania, że komercjalizacja zawodu psychologa umożliwiła „osobom bez uprawnień zawodowych i wystarczających kompetencji otwieranie gabinetów psychoterapii, pomocy psychologicznej, consultingu”⁷⁹. Podstawowym celem było tak jak obecnie porządkowanie rynku usług, co powinno się wiązać z analizą powstawania i funkcjonowania zawodów pokrewnych. Szczególnie ważne wydaje się odniesienie do zawodu psychoterapeuty. Związek Stowarzyszeń Polska Rada Psychoterapii, powołując się na modele regulacyjne innych państw, jest zdania, że projekt powinien dotyczyć tylko wybranych dziedzin/specjalizacji, w szczególności medycznych i edukacyjnych. Powinien być analizowany pod kątem ewentualnego ograniczenia dostępu do rynku dla zawodów pokrewnych zawodowi psychologa oraz ograniczenia praw osób, które ukończą studia na kierunku psychologia, a będą wykonywały inne czynności niż te opisane w projekcie⁸⁰.

⁷⁸ Zob. J.M. Brzeziński, M. Toeplitz-Winiewska, *Psycholog jako zawód. Sześć powodów, dla których powinniśmy być razem*, „Przegląd Psychologiczny” 2015, t. 58, nr 4, s. 405–418. Autorzy wprost piszą, że podziały w środowisku przyczyniły się do niewdrożenia ustawy.

⁷⁹ Druk sejmowy nr 1302 z 8 lipca 1999 r.

⁸⁰ Zob. opinia Polskiej Rady Psychoterapii do projektu z 15 kwietnia 2021 r., https://prp.org.pl/wp-content/uploads/2021/04/Uwagi_PRP_pismo_dot_ustawy_zawod_psy-

Regulacje dotyczące specjalności/specjalizacji

Pozostawienie rozstrzygnięć dotyczących różnych specjalności/specjalizacji psychologicznych na dalsze etapy wdrażania projektu wynika zapewne ze zdiagnozowanych już w 2014 r., w toku konsultacji założeń ustawy o zawodzie psychologa, trudności w zakresie uzgodnień: „Dla efektywności procesu uzgodnień dotyczących nowej ustawy o zawodzie psychologa, wskazane jest, aby zapisy ustawy były ogólne, a szczegółowe rozwiązania były określone w odpowiednich rozporządzeniach. Rozporządzenia te będą uwzględniały specyfikę czynności zawodowych psychologa w różnych obszarach lub specjalnościach”⁸¹. W praktyce oznacza to przeniesienie uzgodnień, a co za tym idzie ewentualnego sporu czy zastoję decyzyjnego na etap prac KRP nad specjalnościami oraz ministra właściwego ds. pracy nad rozporządzeniem o specjalizacjach psychologicznych.

Przedłożone regulacje dotyczące różnych ról zawodowych psychologów mogą budzić następujące wątpliwości:

- brak definicji i co za tym idzie rozróżnienia stosowanych w projekcie terminów „specjalność” i „specjalizacja” – oba, jak należy rozumieć, odnoszą się do zróżnicowania zawodowych ról psychologów,
- ogólnikowość delegacji ustawowej dla ministra ds. pracy do wydania rozporządzenia w sprawie określenia listy specjalizacji psychologów i szczegółowych zasad, trybu i warunków ich uzyskiwania. Ustawowa instrukcja dotyczy tego, że minister ma mieć „na uwadze zapewnienie wysokiego poziomu usług psychologicznych osobom z nich korzystającym” (art. 12 projektu). Wydaje się, że już przyjęcie katalogu specjalizacji i określenie ich liczby powinno stać się istotnym elementem modelu regulacji zawodu – również dlatego, że wiąże się ze różnicowaniem wymagań dla poszczególnych specjalizacji,
- brak jasnego rozstrzygnięcia dotyczącego regulacji specjalizacji medycznych. Według art. 4 ust 3. projektu: „Psycholog, którego zadania zawodowe stanowią świadczenia opieki zdrowotnej na podstawie przepisów odrębnych, wykonuje zawód medyczny”. W uzasadnieniu przepis skomentowano następująco: „Ponadto, w przepisie tym uwzględniono sytuację, w której działania zawodowe psychologa dotyczą świadczeń opieki zdrowotnej. Wówczas stosowane są odrębne przepisy stosowane w przypadku zawodów medycznych”. Skutki prawne powyższego przepisu w praktyce nie są oczywiste, np. czy w związku

---

chologa_2021.pdf. Za dobry przykład uznano Wielką Brytanię, gdzie dla wielu specjalizacji – Clinical Psychologist, Counselling Psychologist, Educational Psychologist, Forensic Psychologist, Health Psychologist Occupational, Psychologist, Sports and Exercise Psychologist, Registered Psychologist, Practitioner Psychologist – określono kompetencje w tzw. Standards of proficiency (<https://www.hcpc-uk.org>) oraz konieczność wpisu do rejestru. Inne obszary działań psychologicznych są nieregulowane.

⁸¹ Uzupełnienie Białej Księgi w sprawie zawodu psychologa i samorządu zawodowego psychologów opracowane na etapie przedlegislacyjnym na podstawie konsultacji z zainteresowanymi środowiskom, s. 24.

z nim regulacje dotyczące specjalizacji dających podstawy do zatrudnienia w publicznej służbie zdrowia mają być określane nadal w rozporządzeniu ministra zdrowia?,

- niedookreślenie trybu powstawania listy specjalności psychologów przygotowywanej przez organ samorządu. Jej ustalenie będzie mieć praktyczne konsekwencje między innymi dla systemu staży i doboru „licencjonowanego” przez samorząd opiekuna dla osoby wchodzącej do zawodu. Określone w art. 16 ust. 2 projektu warunki podjęcia roli opiekuna to wpisanie na listę opiekunów, która zawiera informację o specjalności psychologii, w której opiekun „deklaruje doświadczenie zawodowe”, natomiast dobór opiekuna i podopiecznego wymaga „wykonywania przez opiekuna zawodu przez co najmniej 5 lat w specjalności tożsamer z specjalnością psychologa z czasowym prawem do wykonywania zawodu” (art. 16 ust. 3). Powstaje pytanie, czy należy rozmieć, że staż ma być powiązany z określoną specjalnością psychologa,
- niejasność konsekwencji, jakie ma zabieg redakcyjnego połączenia art. 34 ust. 2 pkt 5 prowadzenia listy specjalności psychologicznych oraz listy metod i narzędzi diagnostycznych zastrzeżonych i rekomendowanych do stosowania przez psychologów. Czy oznacza to powiązanie poszczególnych specjalności w zawodzie psychologa z narzędziami i metodami stosowanymi przez psychologów tych specjalności?,
- niejasność koncepcji „branżowych standardów pracy psychologa”, wymienionych w projekcie tylko raz w kontekście kontrolnej roli regionalnych rad psychologów, które mają kontrolować realizację zarówno ogólnych, jak i branżowych standardów pracy psychologa (art. 40 ust. 2 pkt 8 projektu),
- niejasność konsekwencji objęcia regulacją psychologów psychoterapeutów oraz psychologów psychoterapeutów uzależnień. Brak jasnego rozstrzygnięcia, czy i w jaki sposób formuła specjalności i specjalizacji ma być stosowana wobec psychoterapeutów poszczególnych szkół/modalności. Dodajmy, że w związku z pracami nad ustawą o zawodzie psychoterapeuty zaproponowano – wobec wielości szkół/modalności – jako główne rozróżnienie podział na „psychoterapię kliniczną” (medyczną) oraz „psychoterapię skierowaną na rozwój”⁸².

Regulacje karne, czyli „porządkowanie rynku usług”

Jednym z istotnych celów projektu jest, jak się zdaje, porządkowanie rynku usług psychologicznych tak, aby wyeliminować z rynku – wykorzystując przepisy kar-

⁸² *Stanowisko zarządów Sekcji Naukowej Psychoterapii Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego i Sekcji Naukowej Terapii Rodzin Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego w sprawie prac nad Ustawą o Zawodzie Psychoterapeuty*, „Psychoterapia” 2015, nr 1(172), https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/156367/de_barbaro_furgal_stanowisko_zarzadow_sekcji_naukowej_psychoterapii_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

ne (rozdział VI projektu art. 68–69) – działania nieprofesjonalistów. Chodzi zarówno o osoby bezprawnie podające się za psychologów, jak też stosujące inną nomenklaturę, ale prowadzące „działania psychologiczne”, czyli według przyjętej w projekcie konstrukcji „bezprawnie wykonujące zawód psychologa”.

Wobec tego szczególnego znaczenia nabiera sposób zdefiniowania działań psychologicznych. Działanie psychologiczne z zakresu poradnictwa zdefiniowano w projekcie bardzo szeroko, a mianowicie „stosowanie form oddziaływania psychologicznego ukierunkowanych na rozwój, podnoszenie jakości życia, profilaktykę, zachowanie i przywracanie zdrowia psychicznego, zapobieganie, zmniejszanie i usuwanie nieprawidłowości dotyczących zdrowia psychicznego bezpośredniego odbiorcy usług psychologicznych oraz wsparcie w sytuacji doświadczania kryzysu, traumy lub stresu” (art. 4 ust 1 pkt 4 projektu). Potencjalnie na kanwie szerokiego określenia poradnictwa psychologicznego mogą występować spory, czy w przypadku danej usługi mamy do czynienia z czynem zabronionym, przestępstwem określonym w art. 68 projektu. Jednocześnie nie jest też jasne, czy projektodawcy przewidują podjęcie się przez samorząd psychologów monitoringu rynku usług (co wymagałoby wypracowania koncepcji działania i pociągałoby także znaczne koszty), czy też chodzi głównie o rozpatrywanie ewentualnych skarg niezadowolonych klientów.

Należy również zauważyć, że dążenie do „porządkowania rynku usług psychologicznych” czy eliminacji niewątpliwie występujących na nim nadużyć nie powinno opierać się wyłącznie na regulacji dotyczącej zawodu psychologa. Rynek usług psychologicznych, tak jak i rynek usług medycznych podlega prawu dotyczącemu ochrony konsumentów⁸³. Wprowadzające w błąd oznaczenie usług, a także nieuczciwa reklama są zakazane w myśl ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji⁸⁴. Czynem nieuczciwej konkurencji jest działanie sprzeczne z prawem lub dobrymi obyczajami, jeżeli zagraża lub narusza interes konsumenta⁸⁵. Jednocześnie przeciwdziałanie nadużyciom na rynku usług osobistych powinno też mieć wymiar działań edukacyjnych, związanych z propagowaniem dobrych praktyk oraz swego rodzaju kultury psychologicznej, określającej wybory klientów/konsumentów. Ważne jest też popularyzowanie wiedzy o tym, że instytucjonalne i środowiskowe zakorzenienie terapeuty, jego przynależność do profesjonalnych organizacji, posiadanie certyfikatów tych organizacji czy zatrudnienie w instytucji zapewnia określone mechanizmy kontroli i daje gwarancje lepszej jakości pracy⁸⁶.

⁸³ *Pacjent ma prawa jak konsument*, „Polityka Zdrowotna” 2022, <https://politykazdrowotna.com/artukul/pacjent-ma-prawa-jak-konsument/898011>.

⁸⁴ Ustawa z 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, t.j. Dz.U. 2022 poz. 1233.

⁸⁵ J. Węgrzyn, *Prawo konsumenta do informacji w Konstytucji RP i w prawie unijnym*, Wrocław 2013.

⁸⁶ E. Kaleta, *Tomasz Witkowski: Jak odróżnić dobrego psychoterapeutę od złego?*, „Gazeta Wyborcza” z 29 maja 2017 r.

Regulacje dotyczące finansowania działania samorządu zawodowego i ocena kosztów

Samorząd ma być instytucją samofinansującą się ze składek członkowskich, działalności gospodarczej, której charakter nie jest limitowany czy określony, ale także innych źródeł, a w szczególności z dotacji, subwencji, darowizn i spadków (art. 26 projektu). Wysokość składek oraz sposób ich pobierania określi KRP. Niepłacenie składek jest przesłanką kary dyscyplinarnej (pozbawienie prawa do wykonywania zawodu). Ustawowo zastrzega się, że składka członkowska w ujęciu rocznym nie będzie mogła być wyższa niż 30% minimalnego wynagrodzenia miesięcznego za pracę w danym roku (czyli np. od 1 stycznia 2022 r. nie mogłaby przekroczyć 903 zł⁸⁷). Jednocześnie bieżące koszty funkcjonowania centralnych i regionalnych struktur samorządu trudno przewidzieć.

Krajowa Rada Psychologów będzie mieć także wpływ na wydatki, w tym związane ze sfinansowaniem systemu wsparcia dla osób wchodzących do zawodu. Rada ma określić wynagrodzenie dla psychologa będącego opiekunem psychologa z czasowym prawem do wykonywania zawodu (art. 16 ust. 1) oraz ramowe zasady rozwoju zawodowego w taki sposób, by minimalną liczbę godzin pracy pod opieką oraz liczbę godzin współpracy z opiekunem, które muszą się odbyć w ciągu 24 miesięcy pracy psychologa z czasowym prawem do wykonywania zawodu, jednak nie więcej niż 900 godzin. Nie wskazano jednak, kto będzie płatnikiem wynagrodzenia. Jeśli KRP nie udałoby się stworzyć samofinansującej się korporacji, można zakładać presję na finansowanie działalności z dotacji i subwencji z budżetu państwa. W toku konsultacji założeń projektu w 2014 r. w środowisku wyrażano sprzeczne oczekiwania: postulowano jednocześnie stosunkowo niskie składki, odpowiednie wynagrodzenie psychologa będącego opiekunem oraz brak opłat ze strony osoby odbywającej praktyczne przygotowanie do wykonywania zawodu⁸⁸.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że OZZP postuluje: finansowanie ze środków budżetowych szkoleń dla psychologów oraz wszystkich specjalizacji, ułatwienie podejmowania kursów specjalizacyjnych i zdawania egzaminów (płatne urlopy szkoleniowe na czas staży i nauki do egzaminu), stworzenie mechanizmu wsparcia psychologów w zakresie finansowania innych szkoleń podnoszących kwalifikacje, rozszerzających i aktualizujących wiedzę⁸⁹. Te pozostające w tle postulaty mają ścisły związek z materią projektu.

⁸⁷ Ustawa z 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę, t.j. Dz.U. 2018, poz. 1794.

⁸⁸ *Biała Księga w sprawie zawodu psychologa i samorządu zawodowego psychologów opracowana na etapie przedlegislacyjnym na podstawie konsultacji z zainteresowanymi środowiskami*, Departament Dialogu i Partnerstwa Społecznego, Warszawa 2014, s. 20.

⁸⁹ *Podsumowanie postulatów środowiska psychologów*, prezentacja OZZP 12 października 2021 r., [https://orka.sejm.gov.pl/opinie9.nsf/nazwa/719_20211012_1/\\$file/719_20211012_1.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/opinie9.nsf/nazwa/719_20211012_1/$file/719_20211012_1.pdf).

Reasumując, można wskazać, że projekt przewiduje samofinansowanie się korporacji (w ramach systemu przyjętego przez KRP) i nie przewiduje kosztów dla budżetu państwa. Funkcjonowanie tego rozwiązania będzie zależeć od zasobów (związanych np. z trudną do przewidzenia liczbą płacących składki członków i zyskami z dopuszczalnej w projekcie działalności gospodarczej korporacji) oraz od kosztów wynikających między innymi z systemu wprowadzania do zawodu (np. liczba opiekunów, godzin ich pracy i płac określanych przez KRP), prowadzenia postępowań dyscyplinarnych, zaangażowania w sprawy karne. Jeśli nie uda się stworzyć systemu finansowania zapewniającego poziom środków adekwatny do potrzeb, może wystąpić presja na dofinansowanie z budżetu państwa w formie dotacji czy subwencji.

Podsumowanie

Projektowana ustawa ma podnieść rangę zawodu psychologa jako zawodu zaufania publicznego, a także uregulować prawo do jego wykonywania oraz służyć ochronie praw i bezpieczeństwa zdrowotnego osób poddawanych działaniom psychologicznym. Jej bezpośrednim celem jest powołanie samorządu zawodowego dla reprezentacji i ochrony interesów jego członków korporacji oraz sprawowania pieczy nad należytym wykonywaniem zawodu psychologa. Wypełnianie tej roli przez tworzoną od podstaw korporację będzie zależeć między innymi od jej zasobów (finansowych, organizacyjnych, kadrowych i merytorycznych itp.) oraz zdolności do uzyskania konsensusu i zaufania w środowisku psychologów.

Projekt ustawy zakłada szeroki zakres podmiotowy (między innymi obejmuje psychoterapeutów) i przedmiotowy (szeroka definicja „wykonywania zawodu psychologa”) regulacji. Wobec wykorzystywania dorobku psychologii oraz siły relacji psychologicznych (międzyludzkich) w praktyce zawodów pokrewnych (trener osobisty – coach), a także przy pełnieniu wielu ról zawodowych (np. nauczyciele) czy ról społecznych (np. role rodzicielskie) może to budzić wątpliwości interpretacyjne. W szczególności bardzo szeroka i nieo określona (brak wskazania „form oddziaływania psychologicznego”) definicja działań psychologicznych zakresu poradnictwa (art. 4 ust. 1 pkt 4) może prowadzić do swoistej „delegalizacji” działań osób, które nie podają się za psychologów, inaczej definiują swoją rolę zawodową. Jednocześnie może wystąpić trudność z bezspornym określeniem, kiedy doszło do sytuacji wykonywania działań psychologicznych wymagających posiadania prawa do wykonywania zawodu psychologa, a tym samym oceny, czy doszło do przestępstwa określonego w art. 68 projektu.

Przedłożona w projekcie regulacja zawodu psychologia nie jest całościowa, bowiem nie odnosi się do wprowadzenia standardów kształcenia na kierunku psychologia w szkolnictwie wyższym. Standardy kształcenia są z reguły określone dla zawodów zaufania publicznego (zawody prawnicze, medyczne). Zasadni-

cze wymogi definiujące te profesje zawsze wiążą się z uzyskaniem odpowiednich kwalifikacji zawodowych. Wymogi dotyczące programów kształcenia są z reguły głównym elementem modelu regulacji zawodów. Dlatego szczególnie istotne wydaje się przejrzyste zdefiniowanie i rozróżnienie pojęć specjalności i specjalizacji zawodowych psychologów oraz uszczegółowienie delegacji do wydania rozporządzenia o specjalizacjach zawodowych psychologów (jednoznacznie rozstrzygające między innymi czy specjalizacje związane z zawodami medycznymi mają być regulowane rozporządzeniem ministra pracy, czy ministra zdrowia). Ustalenie katalogu specjalizacji może być uznane za istotny element modelu regulacji zawodu psychologa⁹⁰.

Ustawa z 8 czerwca 2001 r. o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów (t.j. Dz.U. 2019, poz. 1026) jest w dużej mierze „martwym prawem”, bowiem nie utworzono samorządu i nie wydano aktów wykonawczych. Historia prób wdrożenia ustawy, prac nad nowelizacjami odkładającymi wejście w życie⁹¹ i nową regulacją⁹² pokazuje złożoność materii, związane z nią dylematy regulacyjne dotyczące między innymi reglamentacji dostępu do zawodów oraz podziały w środowisku psychologów⁹³. Uzasadnienie projektu nie zawiera ani diagnozy sytuacji w regulowanym obszarze, ani analizy przyczyn niewdrożenia obecnej ustawy w części dotyczącej utworzenia samorządu zawodowego psychologów. Sprzyja to ignorowaniu przez projektodawców oraz promotorów projektu z OZZP możliwych trudności z wdrożeniem projektowanej regulacji oraz realizacją jej celów.

Dotychczasowe niewdrożenie ustawy o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym sprawia, że zasadne jest rozważenie działań legislacyjnych. Wybór optymalnego modelu regulacyjnego wymaga wzięcia pod uwagę: norm konstytucyjnych związanych z ochroną prawa do zdrowia, prawa do wyboru zawodu i wolności gospodarczej, zasad proporcjonalności i niedyskryminacyjnego charakteru reglamentacji zawodów, a także uwzględnienia specyfiki zawodu – silnego zróżnicowania zawodowych ról psychologów. W tym kontekście ważna wydaje się opinia, że „zmiany jakie zachodzą na rynku pracy psychologów, w zapotrze-

⁹⁰ W myśl projektu istotne rozstrzygnięcia dotyczące m.in. zróżnicowania ról zawodowych psychologów zostaną zawarte w dokumencie organu samorządu zawodowego Krajowej Rady Psychologów opracowującej listę specjalności w zawodzie psychologa oraz w akcie wykonawczym ministra ds. pracy dotyczącym specjalizacji zawodowych psychologów i zasad ich uzyskiwania. Oznacza to konieczność przygotowania szczegółowych przepisów dotyczących psychologów realizujących różne czynności zawodowe i obecnie podlegających różnym „branżowym” przepisom.

⁹¹ Druki sejmowe: nr 67/ IV kad. r., nr 2084/ IV kad.

⁹² Druk sejmowy nr 2037/V kad. Projekt regulacji zawodu psychologa bez powoływania instytucji samorządu zawodowego.

⁹³ Zob. dokumentacja prac nad regulacjami na stronie Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, <https://psych.org.pl/dla-psychologow/ustawa-o-zawodzie-psychologa>.

bowaniu na usługi psychologiczne oraz w sposobach zdobywania dyplomów psychologicznych wymagają nowoczesnego spojrzenia na zawód psychologa nie jako na monolit, lecz zbiór profesji o różnym stopniu kompetencji praktycznych i edukacyjnych, różnej obiektywnej dostępności, różnej wymienności oraz obligatoryjności w zakresie dalszego doksztalcania się⁹⁴. Przykłady z innych państw pokazują tendencję do skoncentrowania regulacji zawodu na wybranych specjalizacjach/subzawodach oraz wagę przywiązywaną do odpowiedniego poziomu kształcenia w zakresie tych specjalizacji w szkolnictwie wyższym.

Reasumując, można wskazać, że poselski projekt ustawy w założeniu autorów jest ambitną regulacją, która ma pozwolić niemal automatycznie, wykorzystując działalność samorządu zawodowego psychologów, rozwiązać złożone problemy, dotyczące nie tylko statusu zawodu. Przyjęta koncepcja regulacji zawodu, czyli oparcie jej na kluczowej roli korporacji zawodowej, jest w dużej mierze analogiczna do rozwiązań zawartych w ustawie z 2001 r. Blankietowy charakter projektu w ważnych kwestiach i brak diagnozy regulowanego obszaru mogą rodzić obawy dotyczące możliwości powtórnej porażki regulacyjnej.

Bibliografia

Akty prawne

■ Prawo krajowe

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78, poz. 483, ze zm.
- Ustawa z 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, t.j. Dz.U. 2022, poz. 1233.
- Ustawa z 8 czerwca 2001 r. o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów, t.j. Dz.U. 2019, poz. 1026.
- Ustawa z 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę, t.j. Dz.U. 2020, poz. 2207.
- Ustawa z 24 lutego 2017 r. o uzyskiwaniu tytułu specjalisty w dziedzinach mających zastosowanie w ochronie zdrowia, t.j. Dz.U. 2021, poz. 1297.
- Ustawa z 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, t.j. Dz.U. 2022, poz. 574.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, t.j. Dz.U. 2018, poz. 227, ze zm.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 13 czerwca 2017 r. w sprawie specjalizacji w dziedzinach mających zastosowanie w ochronie zdrowia, t.j. Dz.U. 2022, poz. 342, ze zm.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych, Dz.U. poz. 1818.

⁹⁴ A. Bańka, *O profesjonalizmie*, op. cit., s. 97.

- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 27 września 2018 r. w sprawie studiów, t.j. Dz.U. 2021, poz. 661.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 19 czerwca 2019 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień, Dz.U. poz. 1285, ze zm.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 30 lipca 1992 r. – Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. M.P. 2022, poz. 990.

Literatura

- Bańka A., *O profesjonalizmie psychologicznym i jego związkach z nauką oraz etyką*, „Czasopismo Psychologiczne” 2013, nr 2, <http://czasopismopsychologiczne.pl/files/articles/2019-25-0-profesjonalizmie-psychologicznym-i-jego-zwizkach-z-nauk-oraz-etyk.pdf>.
- Bańka A., *Zawodownawstwo, doradztwo zawodowe, pośrednictwo pracy. Psychologiczne metody i strategie pomocy bezrobotnym*, Poznań 2016, <http://spiapoznan.pl/files/ksiazki-czasopisma/zawodownawstwo-doradztwo-zawodowe-porednictwo-pracy-psychologiczne-metody-i-strategie-pomocy-bezrobotnym.pdf>.
- Bartman A., *Mniej wróżek, więcej psychologów. Ustawa o zawodzie psychologa poprawiona po 20 latach?*, „Bankier” 2022, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Mniej-wrozek-wiecej-psychologow-Nowelizacja-ustawy-o-zawodzie-psychologa-8317598.html>.
- Brzeziński J.M., *Jakiej psychologii (i psychologów) potrzebuje społeczeństwo?*, „Roczniki Psychologiczne” 2011, nr 2, https://www.kul.pl/files/1024/Roczniki_Psychologiczne/2011/2/RocznikiPsychologiczne_14_2011_nr2_B5_s7-33.pdf.
- Brzeziński J.M., *Psycholog na uniwersytecie, w gabinecie, wśród ludzi – uwarunkowania metodologiczne, kulturowe i etyczne*, „Nauka” 2018, nr 1, <https://journals.pan.pl/Content/110461/PDF/N118-06-Brzezi%5%84ski.pdf>.
- Brzeziński J.M., Oleś P.K., *O psychologii i psychologach. Między uniwersytetem a praktyką społeczną*, Warszawa 2021.
- Brzeziński J.M., Toeplitz-Winiewska M., *Psycholog jako zawód. Sześć powodów, dla których powinniśmy być razem*, „Przegląd Psychologiczny” 2015, nr 4.
- Cieśla J., Mazuś M., *Ostra jazda z psychologiem. Oszałamiająca kariera zawodu psychologa*, „Polityka” 2012, nr 19(2857).
- Czabała C., *Poradnictwo psychologiczne a psychoterapia*, „Roczniki Psychologiczne” 2016, https://www.kul.pl/files/1479/193/roczniki_psychologiczne_20163_art._pl._j._czabala.pdf.
- Czabała C., *Specjalizacja z psychologii klinicznej – historia zdarzeń i programów*, „Chowanna” 2012, tom specjalny, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Chowanna/Chowanna-r2012-tTom_specjalny/Chowanna-r2012-tTom_specjalny-s193-200/Chowanna-r2012-tTom_specjalny-s193-200.pdf.
- Dryszel A., *Wróżbita w przepisy ujęty*, „Tygodnik Przegląd” 2011, <https://www.tygodnikprzeglad.pl/wrozbita-przepisy-ujety/>.
- E. Kaleta wywiad z Prof. Bogdanem de Barbaro: *W zawodzie psychoterapeuty nie ma kodeksu, nie ma ustawy*, „Gazeta Wyborcza” z 9 maja 2017 r.

- Fortuna P., *Uwaga psychobiznes*, „Hrpolska” 2014, <https://hrpolska.pl/zarzadzanie/czytelnia/uwaga-psychobiznes.html>.
- Gruza M., Hordyjewicz T., *Klasyfikacja zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy. Tworzenie i stosowanie*, Warszawa 2014.
- Jaklewicz T., *Religia własnego Ja*, „Gość Niedzielny” 2017, nr 6, <https://www.gosc.pl/doc/3691239.Religia-wlasnego-ja>.
- Kaleta E., *Tomasz Witkowski: Jak odróżnić dobrego psychoterapeutę od złego?*, „Gazeta Wyborcza” z 29 maja 2017 r.
- Katarzyna Sarnicka: *obecna ustawa o zawodzie psychologa to martwe prawo*, „Puls Medycyny” 2021, <https://pulsmedycyny.pl/katarzyna-sarnicka-obecna-ustawa-o-zawodzie-psychologa-to-martwe-prawo-1124024>.
- Kowalska K., *Uregulowanie zawodu psychologa: żeby wróżka nie mogła już prowadzić psychoterapii*, „Rzeczpospolita” 2018, <https://www.rp.pl/prawo-dla-ciebie/art9629201-uregulowanie-zawodu-psychologa-zeby-wrozka-nie-mogla-juz-prowadzic-psycho-terapii>.
- Kubacka-Jasiecka D., *Psychologia stosowana od Witmera do współczesności*, „Psychologia Rozwojowa” 2021, nr 4, <https://www.ejournals.eu/pliki/art/21357/>, <https://doi.org/10.4467/20843879pr.21.025.15481>.
- Lisowska G., *Na instagramowej kozetce. Niebezpieczeństwa internetowej kultury terapeutycznej*, <https://magazynkontakt.pl/na-instagramowej-kozetce-niebezpieczenstwa-internetowej-kultury-terapeutycznej/>.
- Lisowska K., *Jest projekt regulujący zawód psychologa, to koniec ery szarlatanów*, „Cowiedrowiu”, <https://cowzdrowiu.pl/aktualnosci/post/jest-projekt-regulujacy-zawod-psychologa-to-koniec-ery-szarlatanow>.
- Łukaszewski W., *Kto kogo? Komentarz do artykułu Tomasza Witkowskiego i Pawła Fortuny „O psychobiznesie, tolerancji i odpowiedzialności, czyli strategię czystych uczonych”*, „Psychologia Społeczna” 2008, nr 3.
- Mańka J., *Wróżka prawdę ci powie? Rynek ezoteryczny w Polsce wart jest nawet 3 mld zł*, „Portal Forum Polskiej Gospodarki” 2021, <https://fpg24.pl/wrozka-prawde-ci-powie/>.
- Nowak A., *Coach idealny? Profil psychologiczny coacha – rozważania teoretyczne*, „Coaching Review” 2016, nr 1, https://journals.kozminski.edu.pl/pl/system/files/Nowak_4.pdf, <https://doi.org/10.7206/cr.2081-7029.39>.
- Pszczółka K., *Specjalizacje i specjalności w trakcie studiów*, Warszawa 2021, https://wybur.psrp.org.pl/wp-content/uploads/2021/11/publikacja_-_Specjalizacje_i_specjalnosci.pdf.
- Suszek H., Grzesiuk L., Styła R., Krawczyk K., *Kto i w jaki sposób prowadzi psychoterapię w Polsce. Część II. Wyniki ogólnopolskiego badania*, „Psychiatria” 2017, nr 2, <https://journals.viamedica.pl/psychiatria/article/view/53982/42434>, <https://doi.org/10.1007/s11126-016-9480-9>.
- Szczepańska A., *Wątpliwe etycznie klauzule wiążą psychoterapeutów*, „Gazeta Prawna” 2021, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/zdrowie/artykuly/81444592,zawod-terapeuty-postepowanie-niezgodne-z-etyka.html>.

- Szpunar M., *Kultura cyfrowego narcyzmu*, Kraków 2016, https://www.magdalenaszpunar.com/_plik/Magdalena_Szpunar_kultura_cyfrowego_narcyzmu-srodek.pdf.
- Szymańska A., Grzesiuk L., Suszek H., Dobrenko K., *Badania polskich psychoterapeutów – z jakimi pacjentami pracują i jakie stosują metody psychoterapii*, „Psychiatria Polska” 2018, nr 4, <https://www.psychiatriapolska.pl/pdf-7046279539?filename=Research%20on%20Polish.pdf>, <https://doi.org/10.12740/pp/onlinefirst/70462>.
- Śliwerski A., Garstka T., *Ocena wartości psychometrycznej wybranych technik projekcyjnych stosowanych w orzecznictwie psychologiczno-sądowym w sprawach o przestępstwa seksualne*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Psychologica” 2018, nr 21, <https://www.czasopisma.uni.lodz.pl/FoliaPsychologica/article/view/3100>, <https://doi.org/10.18778/1427-969x.21.03>.
- Talarczyk M., *Ustawienia rodzinne metodą Hellingera. Kontrowersje*, „Psychoterapia” 2010, nr 4, http://www.psychoterapiaptp.pl/uploads/PT_4_2010/Talarczyk15_P_T4_2010.pdf.
- Tober A., *Koniec z oferowaniem pseudo-porad od różnych kołczów*, „Bezprawnik” 2022, <https://bezprawnik.pl/uregulowanie-statusu-prawnego-psychologow/>.
- Węgrzyn J., *Prawa konsumenta do informacji w Konstytucji RP i w prawie unijnym*, Wrocław 2013.
- Witkowski T., *Zakazana psychologia*, t. II, *Nauka kultu cargo i jej owoce*, t. II, Warszawa 2013.
- Witkowski T., *Zakazana psychologia*, t. III, *O cnotach, przywarach i uczynkach małych wielkich uczonych*, Wrocław 2019.
- Witkowski T., *Zakazana psychologia*, t. I, *Pomiędzy nauką a szarlatanerią*, Wrocław 2009.
- Witkowski T., Fortuna P., *O psychobiznesie, tolerancji i odpowiedzialności, czyli strategię czystych uczonych*, „Psychologia Społeczna” 2008, t. 3, nr 4(90), https://czasopismo.badania.net/wp-content/uploads/2016/11/Witkowski_Fortuna_2008_4.pdf.

Inne

- Anagnostopulu A., *Terapia online, konsultacja na czacie. „Wirtualne kliniki psychologiczne” podbijają rynek*, „Businessinsider.pl” 2021. <https://businessinsider.com.pl/technologie/nowe-technologie/terapia-online-konsultacja-na-czacie-wirtualne-kliniki-psychologiczne-podbijaja-rynek/8r5lkh8>.
- Bańko M., *Specjalność i specjalizacja*, Encyklopedia PWN, <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/specjalnosc-i-specjalizacja;15915.html>.
- Baza Polon, <https://radon.nauka.gov.pl/dane/studia-prowadzone-na-okreslonym-kierunku>.
- Biała Księga w sprawie zawodu psychologa i samorządu zawodowego psychologów opracowana na etapie przedlegislacyjnym na podstawie konsultacji z zainteresowanymi środowiskami*, Departament Dialogu i Partnerstwa Społecznego, Warszawa 2014.
- Coaching w organizacji*, <https://www.uczelnie.pl/podyplomowe/wydzial-psychologii-uniw-warszawskiego/1734/26/kierunek/33925/coaching-w-organizacji>.

- Definicja zawodu medycznego*, „Prawo.pl”, <https://www.prawo.pl/zdrowie/definicja-zawodu-medycznego,235003.html>.
- EuroPsy, <https://www.europsy.eu/search-psychologist>.
- Europejski certyfikat psychologa w Polsce, <https://ptp.krakow.pl/europejski-certyfikat-psychologa-w-polsce/>.
- Gdzie studiować psychologię? – rekomendacje KP PAN, 2022-04-04, <https://forumakademickie.pl/zycie-akademickie/gdzie-warto-studowac-psychologie-rekomendacje-kp-pan/>.
- Informacja o zawodzie mediator, http://www.infodoradca.edu.pl/pdf/263502_Mediator.pdf.
- Informacja o zawodzie trener osobisty, http://www.infodoradca.edu.pl/pdf/4_Trener_Osobisty.pdf.
- Informacja w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodów, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/informacja-w-sprawie-standardow-ksztalcenia-przygotowujacego-do-wykonywania-zawodow>.
- Interpelacja nr 33903 do Ministra Zdrowia w sprawie opracowania projektu ustawy o zawodzie psychoterapeuty.
- Kanał *Doktor miłość*, <https://doktormilosc.pl/>.
- Kanał *Klaudia Pigot*, <https://www.youtube.com/user/KlaudiaPingot>.
- Kinezylogia edukacyjna – Kontrowersyjna terapia*, <https://www.centrumedukacji.com/files/Przyjacieli.pdf>.
- List otwarty do kandydatów do Sejmu i Senatu RP, Łódź, 16 września 2019 r., <https://www.ozzp.org.pl/images/do-pobrania/listOZZP.pdf>.
- Lista członków Związku Stowarzyszeń Polska Rada Psychoterapii wydających certyfikaty psychoterapeuty, <https://prp.org.pl/en/register-of-psychotherapists/>.
- Lista potwierdzeń zgodności programów ogłoszona przez Krajową Komisję Akredytacyjną Europejskiego Certyfikatu Psychologa EuroPsy – informacja dla 12 uczelni/wydziałów psychologii – wszystkie prowadzą po kilka specjalności, <https://europsy.pl/potwierdzenia-zgodnosci-programow/>.
- New Age*, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/New-Age;3946943.html>.
- Odpowiedzi na interpelację nr 33903 z 10 października 2019 r., w sprawie opracowania projektu ustawy o zawodzie psychoterapeuty, 18 października 2019 r., <https://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBH6GTS/%24FILE/i33903-o1.pdf>.
- Odpowiedź na interpelację nr 27000 w sprawie zapisów rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 27 września 2018 r. w sprawie studiów, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=B6BJXG>.
- Opinia Polskiej Rady Psychoterapii do projektu ustawy o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów z 15 kwietnia 2021 r., https://prp.org.pl/wp-content/uploads/2021/04/Uwagi_PRP_pismo_dot_ustawy_zawod_psychologa_2021.pdf.
- Pacjent ma prawa jak konsument*, „Polityka Zdrowotna” 2022, <https://politykazdrowotna.com/arttykul/pacjent-ma-prawa-jak-konsument/898011>.

- Podsumowanie postulatów środowiska psychologów, prezentacja OZZP 12 października 2021 r., [https://orka.sejm.gov.pl/opinie9.nsf/nazwa/719_20211012_1/\\$file/719_20211012_1.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/opinie9.nsf/nazwa/719_20211012_1/$file/719_20211012_1.pdf).
- Polska Rada Psychoterapii, <http://integrative.pl/pl/zawod-terapeuty/zawod-terapeuty-w-polsce/polska-rada-psychoterapii.html>.
- Poselski projekt ustaw o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów, druk sejmowy nr 1302/III kad., [https://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/0/1EF7F9C37D8E1F89C12567CB002C376F/\\$file/1302.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/0/1EF7F9C37D8E1F89C12567CB002C376F/$file/1302.pdf).
- Poselski projekt ustawy o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów, druk sejmowy nr 2113/IX kad., <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/11DCFBBEF9E764B1C125880E003D07CD/%24File/2113.pdf>.
- Potrzeba wprowadzenia regulacji zawodu psychologa*, Warszawa, 15 marca 2021 r., <https://www.ozzp.org.pl/ustawa-o-zawodzie-psychologa.html>.
- Regulated Professions Database*, <https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regprof/>.
- Rządowy projekt ustawy o wykonywaniu zawodu psychologa, druk sejmowy nr 2037/V kad., [https://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/31E3EA694143CC15C125733F002BFAFE/\\$file/2037.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/31E3EA694143CC15C125733F002BFAFE/$file/2037.pdf).
- Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów oraz o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych, druk sejmowy nr 2084/IV kad., [https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/0/30E189A1B9FAE07BC1256DBF0045511F/\\$file/2084.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/0/30E189A1B9FAE07BC1256DBF0045511F/$file/2084.pdf).
- Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów, druk sejmowy nr 67/IV kad., [https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/0/DC5CDCB818A4E6BEC1256B0C0045608E/\\$file/67.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/0/DC5CDCB818A4E6BEC1256B0C0045608E/$file/67.pdf).
- Sałajewski D., *Dla kogo jest samorząd zawodowy*, „Gazeta Prawna” 2019, <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1441602,samorząd-zawod-zaufania-publicznego-advokaci-radcowie-prawni.html>.
- Samorząd zawodowy w demokratycznym państwie prawa. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Praw Człowieka, Praworządności i Petycji Senatu we współpracy z Mazowieckim Forum Samorządów Zawodów Zaufania Publicznego*, Warszawa 2013, <https://www.zawodyzaufaniapublicznego.pl/wp-content/uploads/2016/03/konferencja--samorząd-zawodowy-w-demokratycznym-panstwie-prawa--skrypt.pdf>.
- Sisson C., *Jak działa fizyka kwantowa w życiu*, <http://www.solaris-rozwojosobisty.pl/jak-dziala-fizyka-quantowa-w-zyciu-colin-sisson/>.
- Specjalizacja*, <http://psych.uw.edu.pl/dla-studentow/specjalizacje/>.
- Sprawozdanie z konferencji „Podstawy naukowe psychoterapii”*, Warszawa 12–13 czerwca 2010 r., https://dlibra.kul.pl/Content/20831/RocznikiPsychologiczne_14_2011_nr2_B5_s215-218.pdf.
- Stanowisko zarządów Sekcji Naukowej Psychoterapii Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego i Sekcji Naukowej Terapii Rodzin Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego w sprawie prac nad Ustawą o Zawodzie Psychoterapeuty*, „Psychoterapia” 2015, nr 1, <https://>

ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/156367/de_barbaro_furgal_stanowisko_zarzadow_sekcji_naukowej_psychoterapii_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Stanowisko Pracowni Testów Psychologicznych PTP Spółka z o.o. wobec akcji Klubu Sceptyków, 27 marca 2012 r., <http://www.ptp.org.pl/modules.php?name=News&file=article&sid=408>.

Stowarzyszenie Psychologów Sądowych w Polsce, <https://spswp.org.pl/>.

Wyniki rekrutacji na studia na rok akademicki 2022/2023 w uczelniach nadzorowanych przez Ministra Edukacji i Nauki, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/wyniki-rekrutacji-na-studia-na-rok-akademicki-20222023-w-uczelniach-nadzorowanych-przez-ministra-edukacji-i-nauki>.